

เรื่องกระทรวงการต่างประเทศ

เรียบเรียงโดย

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล

หม่อมเจ้าหญิงอริยประพันธ์ เทวกุล

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เรื่องกระทรวงการต่างประเทศ

เรียบเรียงโดย

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล

หม่อมเจ้าหญิงอริยประพันธ์ เทวกุล

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล

ประวัติ หม่อมเจ้า ดำรงคำดำรงค์

หม่อมเจ้าดำรงคำดำรงค์เป็นโอรสที่สี่ของหม่อมอมระมัย เทวกุล ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ประสูติที่วังสระปทุมวัน เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ตรงกับวัน ๗ ค่ำ ปีมะเมีย เมื่อยังเยาว์ได้เสด็จขึ้นที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ จนสอบได้ที่ ๓ ประโยค ๓ และต่อมาได้ประโยค ๒ เติบโตตามหลักสูตรในครั้งนั้น แล้วได้เข้าโรงเรียนราชวิทยาลัยเรียนจบชั้น ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานอุปถัมภ์ให้เป็นนักเรียนด้วยพระองค์ท่านออกไปเล่าเรียนในประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้เข้าเรียนมัธยมเฮลเบอรี ครั้นได้ชั้นวิชาสมควรย้ายไปเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เรียนแผนกภาษาบาลีจนได้เกียรตินิยมชั้นบัณฑิต จึงข้ามไปยังประเทศฝรั่งเศส เข้าเรียนในโรงเรียนวิชาการเมืองที่ปารีสอีกสามปี จบหลักสูตรได้ประกาศนียบัตรของด้านนักเรียนนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๕๕

หม่อมเจ้าดำรงคำดำรงค์เข้ารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยเสนาบดี (อัครราช) ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ และเมื่อเสร็จการเรียนกลับเข้ามายังประเทศไทยแล้ว หม่อมเจ้าดำรงคำดำรงค์เข้ารับตำแหน่งในกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้ช่วยชั้น ๓ ในกองที่ปรึกษาราชการต่างประเทศอยู่ราวครึ่งปีก็ได้เลื่อนขึ้นเป็นเลขานุการชั้น ๓ ในกองนั้น เมื่อถึงกาลเข้าพรรษาใน พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศน์วิหาร ในสำนักสมเด็จพระ

พระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเจ้าเรียนทาง
ธรรมวินัยจบชั้นนวกะเอกเต็มหลักสูตร และตามขอออกมารับ
ราชการตามเดิม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเชลล์มรดกกับหม่อมเจ้าอรรถิพย-
ประพันธ์ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เมื่อ
วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖

ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ ทางราชการย้ายให้ไปเป็นเลขานุการ
เอกสถานทูตไทยกรุงลอนดอน แล้วได้ไปราชการในฐานะอุปทูต
ชั่วคราว ณ กรุงเฮก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ จึงได้
เลื่อนขึ้นเป็นอุปทูตประจำ (เอก เอก) ต่อมาอีกไม่ถึงปีได้เลื่อน
ขึ้นเป็นอัครราชทูตเบอร์ลิน

หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์เป็น อัครราชทูตอยู่ได้หนึ่ง ก็ประสบ
ความล้มเหลวเปลี่ยนข้าราชการกันมากในขณะนั้นราชกาลที่ ๗ ตำแหน่ง
ผู้ช่วยราชเลขาธิการว่างลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
ย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งนั้น พร้อมกับตำแหน่งอื่น ๆ อีก ๓ ตำแหน่ง
คือราชเลขาธิการฝ่ายต่างประเทศ เลขานุการเสนาบดีสภา และ
เลขานุการของคณะตุลาการ ครั้นเมื่อได้ทรงคัดเลือกของคณะตุลาการ
กรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่ากรรมการของคณะตุลาการพิจารณาราชการ
แผ่นดิน เพื่อทอดลงหาหนทางที่จะตั้งรัฐบาลต่อไปในอนาคตนั้น ก็
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงเป็นกรรมการด้วยผู้หนึ่งใน
จำนวน ๔๐ ท่าน และให้เป็นเลขาธิการของกรรมการนั้นด้วย แท้จริง
ม.จ. ดำรงศักดิ์ ได้เกี่ยวกับเรื่องกรรมการของคณะตุลาการมาตั้งแต่แรกท
ทรงพระราชดำริจะให้กรรมการคณะนั้น โดยที่ได้เป็นกรรมการ

ก

พิจารณาร่างพระราชบัญญัติกรรมการองคมนตรีด้วยผู้หนึ่ง. ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ม.จ. ดำรงฯ ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสประเทศชวาและบาหลี แต่ต่อจากนั้นมาอีก ๒-๓ เดือน ได้ย้ายจากกรมราชเลขาธิการกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำอยู่ในกรุงเบรตลิน โดยมีหน้าที่ตลอดไปจนถึงเดนมาร์ก สวีเดนและนอร์เวย์ และย้ายไปเป็นอัครราชทูต ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ ครั้น พ.ศ. ๒๔๗๕ ย้ายไปเป็นอัครราชทูตไทยที่กรุงวอชิงตัน และทรงลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ในระหว่างที่ ม.จ. ดำรงฯ รับราชการอยู่ในต่างประเทศนั้นได้ทำราชการพิเศษหลายครั้ง โดยเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปในการชุมนุมสันนิบาตชาติและระหว่างประเทศต่าง ๆ อาทิ คือ การชุมนุมเรื่องวอชิงตันที่กรุงปารีส (๒๔๖๔) การชุมนุมนิติกรรมอาภาคาร ณ กรุงปราก (๒๔๖๕) การชุมนุมปราบหนังสือลามก กรุงเยนีวา (๒๔๖๖) การชุมนุมสันนิบาตกาชาดครั้งที่ ๓ กรุงปารีส (๒๔๖๗) การชุมนุมว่าด้วยการเก็บของเยนกรุงลอนดอน (๒๔๖๗) การชุมนุมสันและยาเสพติดให้โทษ กรุงเยนีวา (๒๔๖๗) การชุมนุมล้ากตกรรมกรกรุงเยนีวา (๒๔๖๘) การชุมนุมกาชาดระหว่างประเทศกรุงเยนีวา (๒๔๖๘) การชุมนุมล้ากตกาชาดกรุงบรูกเซต (๒๔๗๓) และเป็นผู้แทนไทยประจำคณะกรรมการที่ปรึกษาว่าด้วยการค้าฝิ่นและยาเสพติดให้โทษ (๒๔๗๓)

ม.จ. ดำรงฯ ได้รับราชการด้วยความอุตสาหะบากบั่นและความสุจริตตลอดเวลา ๒๖ ปี ได้รับพระราชทานบำเหน็จความชอบหลาย

อย่างเห็นกันว่าตราปลมภรณ์มงกุฎสยาม ตราทวยหาภรณ์ช้างเผือก ตราทวยหาจุดจอมเกล้า เหยียบยวติหาภรณ์รัชกาลที่ ๖ และ ๗ (ชั้น ๓) และในการที่ไปเป็นอัครราชทูตในประเทศที่มพระเจ้าแผ่นดินก็ได้รับ พระราชทานฉายดะพายทงนอวเญ (เส้นโตลาฟ) ลัวเต็น (ดาวเหนือ) และเตนมาร์ก (ดาเนบร็อก)

ตั้งแต่ออกจากราชการแล้ว ม.จ. ดำรงค์ ๑ ประทับอยู่ใน กรุงเทพฯ ๑ ตลอดเวลา ทรงใช้เวลาเขียนอ่านและดัดบิครบฟังเป็นพน ได้ทรงเขียนหนังสือเรื่องราวการทูตได้บ้าง และได้แปลจดหมายเหตุ ของออกพระศักดิ์ดิสังความ (พอรบง) ครองแผ่นดินพระนารายณ จากภาษาฝรั่งเค็ดออกเป็นภาษาไทย ซึ่งได้พิมพ์แจกในงานพระราช ทานเพลิงพระศพพระอรรควงศ์เชอกรมหมื่นเทววงศอโรทัยผู้เป็นเจ้า พของท่านเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ม.จ. ดำรงค์ ๑ มีบุตรธิดา คือ หม่อม ราชวงศ์วรณทิพย์ ๓ ทรงดำรง ๓ ทิพยวรณา ๓ พระองค์ท่าน เป็นผู้มีอชยาศัยสุภาพ เจียบ ๆ ยังด้วยเมตตากรุณาในครอบครัวของ ท่าน ไม่เป็นผู้ทะเลาะทแยง พอพระทัยในการที่จะอยู่แวดล้อมไปด้วย ครอบครัวของท่าน

แต่ไหนแต่ไรมาหม่อมเจ้าดำรงคดีไม่เคยเป็นคนแข็งแรง ยังเมอมชนชามากจนกยงประชวรบ่อยชน ทอຍมาได้จนถึงชนชา กว่าห้าสิบปีเพราะรู้จักรักษาองค์ด้วยเหตุผลเป็นอย่างดี พอเกิดการ รบพงกันชนถึงกรุงเทพฯ ๑ ต้องถูกภัยทางอากาศแฉวการครองชีพ ย่อมมีอุปสรรคด้วยเหตุต่าง ๆ เช่นไม่เป็นอนนอนได้ตามเวลาที่เคย เป็นต้น หม่อมเจ้าดำรงคดีดำรงคถงชีพตักษัยในระหว่างนั้นด้วยโรค ติบพิการ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗.

คำนำของผู้เรียบเรียง

ความมุ่งหมายในการเขียนเรื่องกระทรวงการต่างประเทศนั้น ได้มีมานานแล้ว เพราะว่าอยากให้กระทรวงของเราได้มีมติประจำปี ๑๑ แบบแผนระเบียบราชการและประวัติของข้าราชการใน กระทรวง เหมือนอย่างมติประจำปีของประเทศอื่น ๆ แต่ตลอดเวลาที่รับ ราชการอยู่นี้ไม่มีเวลาว่างพอที่จะค้นหาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติ ของกระทรวงได้ จึงเป็นการพินความลำบากที่จะเรียบเรียงขึ้นได้ ครั้นเมื่อข้าพเจ้ากราบถวายบังคมลาออกจากราชการ รับพระราชทาน บำนาญแล้ว จึงมีเวลาว่างได้ค้นหาหนังสือต่าง ๆ มาอ่านและตอบ ถามข้อสงสัยว่าควรควรที่รับราชการอยู่ในกระทรวง จึงตั้งตนร่าง หนังสือเรื่องนั้น ได้ตั้งใจไว้ว่าจะถวายเจ้าฟ้า, กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ, ผู้ทรงฝึกฝนในราชการต่างประเทศ และได้ทรงจัดระเบียบแบบแผน ราชการในกระทรวงสืบต่อแต่อดีตจนอีกมาก ทรงตรวจและถ้าโปรด แล้ว จะทรงพิมพ์แจกในงานฉลองพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษาที่ได้ แต่เมื่อมาประสูติพระชนมายุได้ ๖ เดือนก่อนจะทำงานฉลอง พระชนมายุ จึงจำเป็นอย่างยิ่งได้.

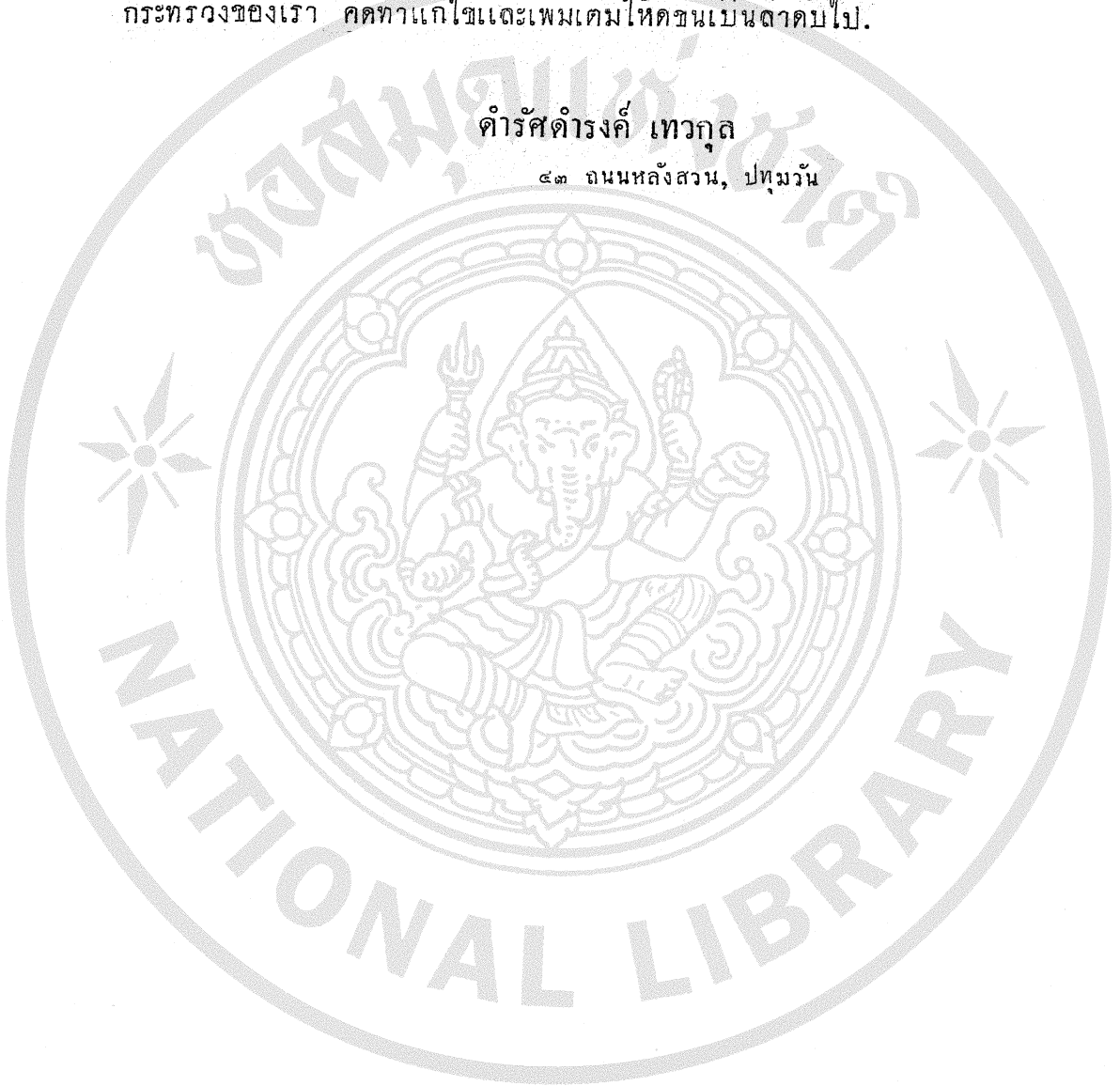
เรื่องกระทรวงการต่างประเทศนั้นยังมีบทพออยู่อย่างมาก เช่น ประวัติของข้าราชการนั้นยังไม่สามารถที่จะลงไว้ได้หมดได้ จำจะต้อง ตอบถาม และอ่านทวนหนังสือต่าง ๆ อีกมาก และระเบียบแบบ

๗

แผนราชการ กับหนังสือสัญญาอันได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาตเทศะ
จะต้องค้นหามารวบรวมและเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ ไป. ข้าพเจ้าหวังใจ
ว่าเท่าที่ตีพิมพ์จนครบถ้วน คงจะเป็นแบบฉบับอย่างใหญ่ที่สนใจในเรื่อง
กระทรวงของเรา คิดทำแก้ไขและเพิ่มเติมให้ครบถ้วนต่อไป.

ดำรงศักดิ์ เทวกุล

๔๓ ถนนหลังสวน, ปทุมวัน

เรื่องกระทรวงการต่างประเทศ

ระเบียบราชการพลเรือนของไทย ปรากฏในพระราชพงศาว-
ดารว่าคงชนในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (๑๙๙๑-๒๐๓๓)
ในเวदानนาคเป็นศกรม คือ เวียง วัง คลัง นา เรียกผู้บังคับบัญชา
กรมนั้น ๆ ว่า “จุตต์มณ” หมายความว่า หดกทั้งดีของบ้านเมือง
ในจุตต์มณทั้งต้นหนาที่ราชการต่างประเทศรวมอยู่ในอาณานิคมของคลัง
ซึ่งหัวหน้ามีฐานันดรเป็นชั้นสูงสุดได้แก่เจ้าพระยามุขมนตรีตามกฎ-
หมายศักดิ์คณาว่า ศักรัชมราช เสด็จมาคิอำมาตยาธิบดี พิพิธรัตนราช
โกษาธิบดี อภัยพิริยปรากฏมพาหุ ถือศักดิ์นา ๓๐,๐๐๐

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ใน
พระราชดำรัสแด่สมเด็จพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน
(พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐) ว่า “ (ตำแหน่ง) พระคลังกรมท่า
เดิม . . . ก็คงจะเป็นตำแหน่งที่สำหรับบังคับบัญชาการเงินซึ่งจะเข้า
ในพระคลัง แต่ที่จ่ายราชการบังคับจัดการภาษีอากรขนอนตลาด
ทั้งปวงทั่วไป แต่บังคับศาลซึ่งชำระความเกี่ยวของด้วยพระราช-
ทรัพย์หลวง แต่ในเวदानนาคเงินที่จะเป็นพระราชทรัพย์เข้าในท้องพระ
คลังโดยภาษีอากรน้อย ส่วนที่จ่ายกันน้อยเหมือนกัน จะใช้การอื่น
ได้อีกได้รยเกินทนคนมาใช้เป็นพน ก็เป็นน่าทมหาดไทยกระดาโหม
ด้คดีเสียโดยมาก กรมพระคลังคงจะม้งานน้อยไม่พอแก่ตำแหน่ง
ครนเมอมการค้าขายกับเมืองจีน แต่งตั้งเจ้าอาทรวงออกไปค้าขาย
เป็นการเกี่ยวข้องในการที่จะจำหน่ายแลกเปลี่ยนพระราชทรัพย์โดยตรง

การแต่งตั้งเจ้าพนักงานจตุรพักตรพิมานพระคตัง เมื่อกรมพระคตังเป็นผู้ค้าขายกับต่างประเทศเช่นนกคตังเป็นผู้ทกว้างขวางในหมู่คนต่างประเทศ เมื่อมีคนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเมืองจตุรพักตรพิมานให้เจ้าพระยาพระคตังเป็นผู้รับรอง พนักงานเจ้าท่าสำหรับรับคนต่างประเทศจึงได้ตกอยู่ในกรมพระคตัง การที่จะเก็บเงินอากรขนอนตลาดและจะรับจ่ายเงินพระคตัง กับทั้งแต่งตั้งเจ้าพนักงานต่างประเทศนั้นในเวลานั้นก็คงจะไม่เป็นการหนักหนาอันใด เพราะมีตำแหน่งที่จะบังคับการอยู่แต่ ๒ อย่าง คือ เป็นเสนาบดีว่าการคตังและเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ครั้นเมื่อยกหัวเมืองขึ้นกรมพระกระดาโหมไปขึ้นกรมท่า ต้องเติมตำแหน่ง . . . นอก คือ เจ้าพระยาพระคตังต้องเป็นเสนาบดีว่าการบ้านเมือง เสนาบดีว่าการยุติธรรม เสนาบดีว่าการทหาร เสนาบดีว่าการคตัง เสนาบดีว่าการกรมท่า มีการตั้งตำแหน่งขึ้นไปมากกว่าสมัยนายกล้อมพระกระดาโหมอีกคตัง จึงต้องตรวจการคตังด้วย ส่วนการเก็บจ่ายเงินตกอยู่แก่พระยาราชภักดี ส่วนการแต่งตั้งเจ้าพนักงานอยู่แก่พระยาศรีวิชัย ซึ่งเป็นที่ ๒ สำหรับนาทนน ๆ”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงจัดราชการเป็นรูปใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ (ร.ศ. ๓๓๓) ได้ทรงโอนเอาการปกครองของทั้งหมตรวมทั้งของกรมท่าด้วยไปจัดทำในกระทรวงมหาดไทย ทรงแยกงานต่างประเทศซึ่งได้ขยายกว้างขวางอีกมากออกจากคตังไปตั้งขึ้นเป็นกระทรวงการต่างประเทศ งานของคตังคงเหลืออยู่แต่

การบัญชี การศึกษาพระราชทรัพย์ การภาษีอากรจำนวนมาก ดังนั้น
หน้าที่คงกับต่างประเทศจึงได้แยกกันเด็ดขาดแต่นั้นมา

เมื่อครั้งโบราณ ประเพณีเป็นอยู่ในกระทรวงทบวงการนั้น
เสนาบดีเจ้ากระทรวงบัญชาราชการทเคหะสถานบ้านเรือนของตน
เจ้าหน้าที่มราชการอื่นใด ก็นำไปเสนาบดีค้ำตั้งทบานเสนาบดี เช่น
เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้อม บุนนาค) ท่านก็ทำราชการ
ทบานของท่านกรมเมนาเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ยังมีได้คงททการ
ซึ่งราชการในกระทรวงคงแต่ผู้ใหญ่จนผู้น้อยจะต้องไปพร้อมกันทำ
ราชการตามเวลาอย่างทุกวันนี้. เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรม
พระยาเทอดวงศ์วิบุลยรติทรงรับตำแหน่งเสนาบดีสืบต่อเจ้าพระยาภา-
ณุวงศ์มหาโกษาธิบดี พ.ศ. ๒๔๒๘ ไม่ทรงเห็นชอบด้วยประเพณี
เป็นอยู่เช่นนั้น จึงได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้ม้านักงานการ
ต่างประเทศขึ้นให้เหมือนกันกับกระทรวงในประเทศอื่น ๆ จึงพระราช
ทานวงษ์ดำเนียรรมย์ให้ยืมใช้เป็นค่าค่าการต่างประเทศ อันเป็นครั้งแรก
ที่ม้านักงานการกระทรวงขึ้นในประเทศไทย. เมื่อถึงคราวจตุรง
ดำเนียรรมย์เป็นทรวงเจ้านายต่างประเทศ หรือเบณฑประทับสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
ในรัชกาลที่ ๕ ค่าค่าการต่างประเทศก็ได้ย้ายไปอยู่กรมนา
(กระทรวงเกษตรธิการปัจจุบัน) บาง ทตกราชวัดตถ (กรมบัญชี
กลางปัจจุบัน) บาง. ครั้นถึงรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราช-
วงษ์ดำเนียรรมย์ให้เป็นททการกระทรวงการต่างประเทศดังเดิม.

* ดูรายพระนามและนามเสนาบดีว่าการต่างประเทศข้างท้ายนี้.

เมื่อเสด็จมาทอดพระเนตรการอยู่บ้านของท่านนั้น ตำแหน่งหน้าที่
ราชการมีแต่เสนาบดี, ปลัดทูลฉลอง, กรมท่าซ้าย และ กรมท่าขวา
เท่านั้น กรมท่าซ้ายมีพระยาโชฎิกราชเศรษฐีเป็นหัวหน้า และกรม
ท่าขวามีพระยาจุฬาราชมนตรีเป็นหัวหน้า. กรมท่าซ้ายต้องว่าความ
ขึ้นต่อฉัน และกรมท่าขวามีความแยกต่อแยก. ในรัชกาลที่ ๕
เมื่อได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกการศาลไปรวมอยู่ในกรมยุติธรรมแล้ว
ตำแหน่ง กรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาก็เป็นแต่ตำแหน่ง กิตติมศักดิ์
พระยาโชฎิกราชเศรษฐีและพระยาจุฬาราชมนตรีไม่มีหน้าที่ราชการ
เกี่ยวข้องเลย และไม่ต้องมาประจำการในกระทรวง ราชการต่าง
ประเทศอยู่ในบังคับบัญชาของเสนาบดีทั้งต้น. เมื่อมีคำดำว่าการต่าง
ประเทศขึ้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ
ได้ทรงจัดตั้งกองบัญชาการขึ้นในท้องทำการเสนาบดี โปรดให้ปลัด
ทูลฉลองควบคุม กองการบัญชี, กองการทูต, กองการกงสุล และ
กองเก็บหนังสือราชการ มีเจ้ากรมเป็นหัวหน้าและพนักงานประจำ
อยู่ในกองนั้น ๆ. ส่วนกองที่ปรึกษาราชการต่างประเทศนั้น เดิมมี
ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั่วไป ขึ้นอยู่กับเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชดำริเห็นว่าต่างกระทรวงก็มีที่ปรึกษา
ราชการประจำอยู่แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน
ทั่วไป เป็นที่ปรึกษาในราชการต่างประเทศ ในชั้นแรกที่ปรึกษา
ราชการต่างประเทศนั้น ทำราชการที่บ้านของตนเอง มีพนักงาน
ผู้ช่วยไปทำงานอยู่ด้วย ต่อมาจึงมีด้านงาน ครั้นถึงรัชกาลที่ ๗
เมื่อพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทอดวงศ์วโรปการเป็นเสนาบดี ได้ทรงย้าย

๕. การมาตั้งชนในกระทรวงการต่างประเทศท่วงศ์ราญรมย์. การแบ่งแยกหน้าที่ราชการในกระทรวงนั้นได้ผันแปรไปตามกาลเทศะ เช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ประเทศไทยได้เป็นสมาชิกแห่งสันนิบาตชาติ มีเอกอัครราชทูตของรวบรวมมาก ดมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ ได้โปรดให้เลขาธิการเลขาธิการเดิมเป็นผู้ควบคุมรวบรวมเอกอัครราชทูตเหล่านั้น ครั้นมีการแผนกมากขึ้น จึงต้องตั้งกองสันนิบาตชาติขึ้นนอกกองหนึ่ง. เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ได้เปลี่ยนคำว่าเลขาธิการเดิมเป็นรัฐมนตรีและปลัดทูลฉลองเป็นปลัดกระทรวง และแก้ไขจัดกรมของแผนกขึ้นใหม่ ๆ อีก เช่นกรมการเมือง มีแผนกกฎหมายและนิติศาสตร์ แผนกเขตแดน เป็นต้น.

นอกจากแบ่งหน้าที่ราชการดังกล่าวมาข้างบนนี้ ระบบการในกระทรวงการต่างประเทศ มีวิธีร่างเขียนแบบใบปกเก็บจดหมายหนังสือราชการ ซึ่งใช้กันอยู่ทุกกระทรวงในทุกวันนี้ ก็เป็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการทรงพระดำริคิดขึ้นก่อนผู้อื่น กระทรวงอื่นรับแบบอย่างทำตามต่อมา มีแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม แต่ก็ไม่ได้ทิ้งหลักเดิม เช่นแบบรายงานของอัครราชทูตที่เรียกว่าใบบอก และแบบหนังสือเลขาธิการไปยังอัครราชทูตที่เรียกว่าซองตรา เป็นต้น ใบบอกนั้นเคยประทับตราประจำสถานทูต และซองตราประทับตราบัวแก้วน้อย เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้สั่งให้เลิกใช้การประทับตรา

หนึ่งเดื่อนาบด้ว่าการต่างประเทศทมิถอครราชทูตไทยประจำ
อยู่ในต่างประเทศนั้น มีสองอย่าง เรียกว่าตำรวจ ประทับตรามัวแก้ว
ใหญ่อย่างหนึ่ง และท้องตรา ประทับตรามัวแก้วน้อยอีกอย่างหนึ่ง.
ตำรวจนั้น ใช้เฉพาะเรื่องสำคัญและสำหรับเชิญพระราชดำ
รงการแก่พระบรมราชโองการโดยมาก แบบเดิมดังคนดงน

“ตำรวจ เจ้าพระยาศรีธรรมราชเดชะชาติอำมาตยานุติพิธิ
รัตนราชโกษาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ ให้มาแก่.....
..... อัครราชทูตสยาม กรุง.....”

เจ้าพระยาศรีธรรมราช ฯ นั้น เป็นขอสำหรับเดื่อนาบด้ว่าการ
พระคลัง ทานผูกพันหน้าทเชิญพระราชดำรงการแก่และกระ
พระบรมราชโองการ ถึงแม้ว่าไม่มตวนานมาแต่ก็ คงใช้
ขอเจ้าพระยาศรีธรรมราช ฯ แบบแบบต่อมาจนถึงสมเด็จพระบรม
วงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการทรงเป็นเดื่อนาบด้ ภายหลัง
ทรงเห็นว่าแบบนั้นไม่เหมาะ จึงทรงเปลี่ยนเป็นดงน

“ตำรวจ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์-
วโรปการ เดื่อนาบด้ว่าการต่างประเทศ มายัง.....
..... อัครราชทูตสยาม กรุง.....”

แต่ทรงเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งเป็นดงน

“ตำรวจ เดื่อนาบด้ว่าการต่างประเทศ มาถึง.....
..... อัครราชทูตสยาม กรุง.....”
เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินแล้ว ยังไม่ได้ใช้
ตำรวจอีก คงใช้แต่ตรามัวแก้วน้อยเท่านั้น.

ตราบวแกวณอยนน์ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ในรัช-
กาลที่ ๕ ได้ใช้ดังนี้

“พระเจ้าอนงยาเชอ กรมหลวงเทอดวงศ์วโรปการ เสด็จมา
ว่าการต่างประเทศ มาถึง
อัครราชทูตสยาม กรุง.....”

ในรัชกาลที่ ๖ เปลี่ยนเป็นดังนี้

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ
เสด็จมาว่าการต่างประเทศมายัง อัครราชทูตสยาม
กรุง.....”

“พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เสด็จมาว่าการ
ต่างประเทศ มายัง อัครราชทูตสยาม
ประจำกรุง.....”

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ ทรงสถาปนา
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ เป็นกรมหมื่นเทอดวงศ์-
วโรทัยแล้ว กระทรวงการต่างประเทศได้ใช้แบบ —

“พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทอดวงศ์วโรทัย เสด็จมาว่าการ
ต่างประเทศ มา ยัง อัครราชทูตสยาม
ประจำกรุง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้มีคำสั่งของกระทรวงให้ใช้ถ้อยคำใน
หนังสือราชการและใบบอกกับทำแบบใบบอก จดหมาย เป็นต้นด้วยคำ
ขึ้นใหม่ และตราบวแกวณอยนน์ ได้ใช้แบบดังนี้

“เดี๋ยวนี้การต่างประเทศ ถึง อัครราชทูตสยาม ประจำ
กรุง

ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินแล้ว พระยาศรีวิสาร-
วาจา (เทียนแดง ชนตระกูล) เป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ
ได้ยอมาใช้แบบดั่งนี้ —

“พระยาศรีวิสารวาจา รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ ถึง อัคร-
ราชทูตสยาม กรุง

เมื่อมาสั่งให้เลิกประทับตราหน้าใบบอกและท้องตราแล้ว ก็
มีการออกแบบหนังสือราชการใหม่ดั่งนี้ —

“เรื่อง

“จาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ

“ถึง อัครราชทูตไทย ณ กรุง

“เรื่อง

“จาก อัครราชทูตไทย ณ กรุง

“ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ”

ส่วนการติดต่อทางหนังสือกับสถานทูตต่างประเทศที่ประจำอยู่
ในกรุงเทพฯ นั้น กระทรวงการต่างประเทศเคยใช้ภาษาไทย ครั้น
มีผู้รู้ภาษาอังกฤษมากขึ้น ก็ได้ใช้ภาษาอังกฤษโดยมาก เว้นแต่
สถานทูตฝรั่งเศสสถานทูตเดนมาร์กโดยนัยหนังสือมายังกระทรวงเป็น
ภาษาฝรั่งเศส และยังขอร้องให้กระทรวงมีหนังสือไปเป็นภาษาไทย
และให้แปลภาษาอังกฤษกำกับไปด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการทรงเห็นว่าเป็นการชักช้าเสียเวลา

จึงบางทีโปรดให้ผู้รู้ภาษาฝรั่งเศสเขียนหนังสือที่ไม่สำคัญนักเป็น
ภาษาฝรั่งเศสส่งไป คือไปทรงดภาษาไทย และทรงมีหนังสือเป็น
ภาษาอังกฤษไปแต่อย่างเดียว.

ทุกผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เดิมมี ๓ ชั้น
คือ ๑) ราชทูต ๒) อุปทูต ๓) ตรทูต แต่ตามจดหมายเหตุฝรั่ง
เรียกว่า อมบาสเซเดอร์ ทงนั้น ตำแหน่งทูตตามขนบปรากฏมาตั้งแต่
รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศธรรมเป็นครั้งแรก และต่อไปในรัชกาล
สมเด็จพระนารายณ์มหาเอกาทศธรรมราชจนถึงรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตน-
โกสินทร์. คณะทูตได้ออกไปเจริญทางพระราชไมตรีเท่านั้น ไม่ได้
อยู่ประจำในประเทศที่รับรองคณะทูตนั้น ๆ. ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ (เมื่อยัง
เป็นพระเจ้าน้องยาเธอรับราชการใน ตำแหน่งราชเลขาการฝ่ายต่าง
ประเทศ) ได้ทรงคิดอ่านการสำคัญให้สำเร็จตามพระราชประสงค์
อย่างหนึ่ง คือ ในเรื่องตั้งทูตไทยไปประจำอยู่ในราชสำนักต่างประเทศ
เป็นครั้งแรก ได้เริ่มตั้งในประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ แล้วตั้ง
ในประเทศฝรั่งเศสและอื่น ๆ ค่อยไป และได้ทรงนำความขึ้นกราบ
บบังคมทูลแนะนำให้จัดทูตเป็นชั้น ๆ ตรงกันกับที่ใช้กันในทวีปยุโรป
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้งกตินาราชทูตและยก
ราชทูตเป็นชั้น ๆ ดังนี้ -

- ๑) เอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม
- ๒) อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม

* ดูรายนามราชทูตข้างท้ายนี้.

๓) ราชทูต ฤๅ ทูต

๔) อุปทูต ผู้ว่าการแทนทูต

ชนบท ๓ เรียกว่า เอกอัครราชทูต ให้ถือศักดินา ๓๐,๐๐๐.

ชนบท ๒ เรียกว่า เอกอัครราชทูต ให้ถือศักดินา

๓๐,๐๐๐.

ชนบท ๓ เรียกว่า เอกมัทยมราชทูต ให้ถือศักดินา

๓๐,๐๐๐.

ชนบท ๔ เรียกว่า เอกอัครราชทูต ให้ถือศักดินา ๕,๐๐๐.

เมื่อจัดราชทูตเป็นชน ๗ ดังนั้แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวรัชกาลที่ ๕, ๖ และ ๗ ได้ทรงตั้งแต่ราชทูตชนบท ๒ เท่านั้น.

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๘ ประเทศญี่ปุ่นได้ตั้งราชทูตชนบท ๓ ชนเมื่อ พ.ศ.

๒๔๘๔ จึงทรงตั้งราชทูตชนบท ๓ ให้ไปประจำอยู่ที่กรุงโตเกียวเป็น

ครั้งแรก.

นอกจากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๖ ได้โปรดเกล้าฯ ให้แยกผู้ว่าการแทนทูตออกเป็น อุป-

ทูต แอิด ฮ็อค คืออุปทูตที่ถอดตราจากเดิมาบัดว่าการต่างประเทศ

และอุปทูต แอิด อินเทอริม คืออุปทูตทำการแทนอัครราชทูตที่บวญ

ไปรักษาตัวหรือไม่อยู่ชั่วคราว และได้ทรงตั้ง อุปทูต แอิด ฮ็อค

ให้ไปอยู่ประจำที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นครั้งแรกในบั้น

ส่วนทูตต่างประเทศที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีนั้น ใน

ครั้งโบราณประเทศโปรตุเกส, เปอรเซีย และฝรั่งเศส ได้แต่งตั้ง

มัยคเป็นเอกอัครราชทูตทงหน ประเทศอื่น ๆ ตั้งแต่ราชทูตพิเศษ

เข้ามาเจรจาทำหนังสือสัญญา แต่บรรดาทูตต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ประจำในกรุงเทพ ฯ ในครั้งแรกนั้น ก็เป็นแต่ราชทูตชั้นที่ ๔ มีตำแหน่งเป็น กงสุลเยเนรอล ผู้ทำการแทนทูตเท่านั้น เราตั้งราชทูตชั้นที่ ๒ เขาควรตั้งราชทูตชั้นที่ ๒ ให้เหมือนกัน แต่หาทำเช่นนั้นไม่ ข้าพวงกงสุลเยเนรอลเหล่านั้นก็ก่อความยากลำบากมาก ภายหลังประเทศอังกฤษได้ตั้งราชทูตชั้นที่ ๓ แดงเดอนชนเป็นชั้นที่ ๒ ประเทศอื่นก็ได้ทำตามและตั้งราชทูตชั้นที่ ๒ ให้เต็มอภาคพวกนั้นแล้ว.

การทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี, การค้าขาย และอื่น ๆ นั้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๓๘๙๓ ตลอดมาจน พ.ศ. ๒๐๕๔ ไม่ปรากฏแน่นอนว่าเมื่อราชทูตต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทย ได้ทำหนังสือสัญญากับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ดูแลแผ่นดินบ้าง ปรากฏแต่เพียงว่า คณะทูตโปรตุเกสมีเอกอัครราชทูต ดูอาร์เต แฟนนเดส (Duarte Fernandes) ซึ่งได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๒ ได้เชิญพระราชดำล้น และเครื่องราชบรรณาการพระเจ้ามาโนเอเดมาถวาย สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ได้มีพระราชดำล้นและสั่งเครื่องบรรณาการไปตอบแทน คือไปในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ Antonio di Miranda de Azavelo ได้เป็นเอกอัครราชทูตเข้ามากับ Manoel Fragoso ได้อยู่ในประเทศไทย ๒ ปี นำรายงานกับพาเอกอัครราชทูตไทยออกไปเมือง Goa ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๐๖๓ Duarte Coelho เป็นเอกอัครราชทูตเชิญพระราชดำล้นพระเจ้ามาโนเอเดมาอีก นัยว่าเป็นการสดยบายนยชนขอคดถึงปี พ.ศ. ๒๐๕๔ คือโปรตุเกสขอคืนค่าของประเทศไทย และขายเครื่องกะดุนดินบนแก่

ตั้งแต่นั้นมาไม่ปรากฏว่ามีการสัมพันธ์ไมตรีกับชนชาติต่างประเทศอีก จนถึงกรุงเทพพระนครอมรรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี จึงเริ่มมีประเทศในยุโรปส่งราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี ประเทศแรก

* Carlos Manuel Silveira.

10. Goa

อิตาลี, โปรตุเกส, จิอันตา, สเปน, เดนมาร์ก, เดวีเดน, นอร์เวย์
เดะเบตเยียม ก็ทำหนังสือสัญญาอนุโตมตามแบบหนังสือสัญญา
อังกฤษ. โดยมากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ทรง
กำกับนโยบายการต่างประเทศโดยพระองค์เอง เสด็จมาตั้งตุลคมภิ
เป็นแต่ผู้ลงนามในหนังสือสัญญาเท่านั้น.

ด้านการสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศญี่ปุ่นที่ได้เห็นห่ากันมาแต่
ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น
ถึงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ (เมื่อยังเป็นพระ-
เจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทอดวงศ์วโรปการ) ซึ่งได้เสด็จไปตรวจ
ราชการในทวีปยุโรปและอเมริกา เสด็จกลับมาทางประเทศญี่ปุ่น,
เมื่อเสด็จมาถึงประเทศนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นแสดงความประสงค์ที่จะ
ให้ทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศญี่ปุ่น กับประเทศไทยกับชน
เหมือนแต่ครั้งโบราณ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการ ทรงทำหนังสือแสดงความไมตรีกับ
ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ แต่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
กับประเทศนั้น พังตกลงทากันเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๔๓.

ในรัชกาลที่ ๕ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าชาร์ นิโคไล ที่ ๒
เสด็จมาเยี่ยมกรุงเทพฯ เมื่อยังดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เตะ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสประเทศ
รัสเซีย การพระราชสัมพันธ์ไมตรีได้มีขึ้นระหว่างประเทศทั้งสอง.

ม. โอดารอฟสกี, อัครราชทูตประจำประเทศไทย, ได้ลงนามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒.

ประเทศจีน ซึ่งได้เคยติดต่อกันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และมีจีนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่เคยมีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกันนั้น ประเทศจีนได้พยายามที่จะทำหนังสือสัญญากับประเทศไทยหลายครั้ง โดยส่งข้าราชการผู้ใหญ่จีนเข้ามาเยี่ยมกรุงเทพฯ บ้าง และทบทวนการทำสัมพันธไมตรีทางสถานทูตไทย ณ กรุงเฮกและกรุงโรมบ้าง แต่หนังสือสัญญาที่ร่างส่งมานั้น มีข้อความแต่จะต่งทุคนในกรุงเทพฯ เท่านั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการไม่ทรงเห็นชอบด้วย จึงยังไม่ได้ทำหนังสือสัญญากับประเทศนั้น

ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า หนังสือสัญญาที่ทำมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ นั้น ไม่เป็นการเสมอภาคกัน จึงทรงเริ่มแก้ไขหนังสือสัญญานี้ ๆ เพื่อยกเลิกสิทธิอำนาจศาลต่างประเทศ และมีเสรีภาพในการเก็บภาษี โดยทรงลดดินแดนมะลายู, เซมร ซึ่งพลเมืองไม่ใช่ไทยเป็นกาวแดงเปลี่ยน. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ และที่ ๗ ได้ทรงแก้ไขให้ดีขึ้นเป็นลำดับมาจนถึงกำหนดที่จะเลิกสิทธิอำนาจของปวงนั้น เมื่อเราได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายของเรา. เมื่อหนังสือสัญญาเหล่านี้หมดอายุ และเราได้ใช้ประมวลกฎหมายแล้ว รัชกาลที่ ๘

ได้ทรงทำหนังสือสัญญาใหม่ อันเป็นหนังสือสัญญาที่เดิมอภาคกัน
โดยสมบูรณ์.*

การสัตยาบันหนังสือสัญญานั้น ในหนังสือสัญญาเดิมบางฉบับ
ไม่ได้กล่าวถึงเลย บางฉบับก็ต้องทำการสัตยาบัน พระเจ้าแผ่นดิน
ได้ทรงประทับพระราชฉัตราธิเบศร์ประจำพระองค์เป็นการสัตยาบันหนังสือ
สัญญานั้น ๆ. เอกอัครราชทูตได้เปลี่ยนสัตยาบันหนังสือสัญญา
และประกาศใช้หนังสือสัญญาตามแบบต่างประเทศนั้น พงมขนครัง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทอดวงศ์วโรปการเป็นเสนาบดี
ได้ทรงร่างไว้เป็นตัวอย่าง และเป็นหลักที่ใช้กันอยู่จนทุกวันนี้.

ภาษาที่ใช้ในหนังสือสัญญานั้น โดยเหตุที่ชาติโปรตุเกสเข้ามา
ในประเทศไทยเป็นชาติแรก และพวกবাদหลวงพูดภาษานั้นกับ
ภาษาไทยได้ ยังไม่มีคนไทยรู้ภาษาต่างประเทศ เราจึงต้องพึ่ง
বাদหลวงเป็นดาม. หนังสือสัญญาที่ทำกับประเทศสหรัฐอเมริกา
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ นั้น ได้ทำเป็น ๔ ภาษา คือ ไทย, อังกฤษ,
โปรตุเกส และจีน. แต่หนังสือสัญญาที่ทำกับประเทศอังกฤษ ได้ทำ
เป็นภาษาไทย, อังกฤษและมลายู. ที่ทำกับประเทศเยอรมันและ
ฮอลันดาได้ทำเป็นภาษาไทยและเยอรมัน. ที่ทำกับประเทศ
ฝรั่งเศสและเบดเยียมได้ทำเป็นภาษาไทยและฝรั่งเศส. เมื่อเรารู้จัก
ชาวอังกฤษมากขึ้นและคนไทยเริ่มรู้ภาษานั้นคน ก็ได้ทำหนังสือ
สัญญาเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยมาก.

* คู่มือหนังสือสัญญาต่าง ๆ ข้างท้ายนี้.

พระนามและนามเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๑. เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ขุนเหล็ก) ๒๒๒๕
๒. เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เชอแซก) ๒๒๒๕ — ๒๒๒๙
๓. เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ออกพระวิสุตรสุนทร
— โกษาปาน —) ๒๒๓๒ —
๔. เจ้าพระยาพระคลัง (เดิมเจ้าพระยาบรม-
มหาปรยวงค์ — ดิศ บุนนาค —) ๒๓๑๓
๕. พระยาศรีพพัฒน์ (เดิมเจ้าพระยาบรม-
มหาพิชัยญาติ — ทศ บุนนาค —) ๒๓๑๓ —
๖. พระนายไวยวรนาถ (เจ้าพระยาศรีสุริยวงค์,
เดิมพระกตาทิพย์, เดิมเจ้าพระยาบรม-
มหาศรีสุริยวงค์ — ช่าง บุนนาค —) ทำการ
แทนเจ้าพระยาพระคลัง ฯ ๒๓๑๓ —
๗. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราช-
สนิท (พระองค์เจ้านวม ต้นสกุล สนิทวงศ์)
๘. เจ้าพระยาวังวิงศ์มหาโกษาธิบดี (จันทรา-
มาตย์ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี
— ช่าง บุนนาค —)
๙. เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุน-
นาค) ๒๔๓๘ — ๒๔๔๘

๓๐. ดมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทว-
วงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์
คันธุฎ เทวภูต) ๒๔๒๘ - ๒๔๖๖
๓๑. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ
(หม่อมเจ้าไกรทศประพันธ์ เทวภูต) ๒๔๖๖ - ๒๔๗๕
๓๒. พระยาศรีวิสารวาท (เทียนแดง อุนตระกูล) ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖
๓๓. พระยาภิบาลราชไมตรี (ค่อม บุนนาค) ๒๔๗๖ - ๒๔๗๗
๓๔. พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ๒๔๗๗ - ๒๔๗๘
๓๕. หาดวงประดิษฐนิมิต (ปรีดี พนมยงค์) ๒๔๗๘ - ๒๔๘๐
๓๖. เจ้าพระยาศรีธรรมราชเบศวร์ (จิตต์ ณ สงขลา) ๒๔๘๐ - ๒๔๘๓
๓๗. หาดวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะถังคะ) ๒๔๘๓ - ๒๔๘๔
๓๘. นายดิเรก ชัยนาม ๒๔๘๔
๓๙. จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ๒๔๘๔ - ๒๔๘๕
๔๐. นายวิจิตร วิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒน-
ปฤดา) ๒๔๘๕ - ๒๔๘๖
๔๑. นายดิเรก ชัยนาม ๒๔๘๖

รายพระนามและนามเอกอัครราชทูต, อัครราชทูตและอุปทูต

๑. ออกพระพิพัฒน์วราษไมตรี, ราชทูต. ออกหลวงศรีวิจิตรวาทา, อุปทูต. ออกขุนนครวิชัย, ตริทูต. (ไปประเทศฝรั่งเศส แต่เรือแตกอับปาง เสียชีวิตก่อนถึง) ๒๒๒๔
๒. ขุนพิชัย วาฑิต กับ ขุนพิชิตไมตรี (ไปประเทศฝรั่งเศส เพื่อดับฮาวราชทูตที่เรือไปแตก อับปางทะเลมาดากาสกา เห็นจะเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย ถูกรัฐอักษรด่าถึงของเดนมาร์ก กรุงศรีอยุธยา) ๒๒๒๗
๓. ออกพระวิสูตรสุนทร (เจ้าพระยาโกษาธิบดี—ปาน—), ราชทูต. ออกหลวงกิตยาณราชไมตรี (แทนตัวออกหลวงวิจิตรวาทา ที่เดิมเจ้าพระนารายณ์มหาเอกราชศรีราช ทรงไว้ก่อนแต่ไปไม่ได้ เพราะบวช หรือถูกกริ้ว), อุปทูต. ออกขุนรักษาราชกิจ, ตริทูต. ไปประเทศฝรั่งเศส ๒๒๒๗
๔. พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค), ราชทูต. จมื่นสรรเพชญภักดี (เจ้าพระยามหินทรวิ—เพง เพญกุล—), อุปทูต. จมื่นมณฑิรพิทักษ์ (สวดดี บุนนาค), ตริทูต. ไปประเทศอังกฤษ และฝรั่งเศส ๒๔๐๐

๕. เจ้าพระยาสุรสงคราม (วร บุนนาค),
ราชทูตพิเศษ. ไปประเทศฝรั่งเศส
๖. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ (พร บุนนาค), ราช-
ทูตพิเศษ. ไปประเทศอังกฤษ

๒๔๓๐

๒๔๒๒

อัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ

๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ
(พระองค์เจ้ากฤษณาภิหาร ต้นสกุล กฤดากร) ๒๔๒๖ — ๒๔๓๐
๔. พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชั้น บุนนาค) ๒๔๓๐ — ๒๔๓๔
๕. พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี) ๒๔๓๔ — ๒๔๔๐
๖. พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จฯ
— หม่อมราชวงศ์ เปี้ย มาลากุล) ๒๔๔๐ — ๒๔๔๒
๗. พระยาประติพิศัตถการ (พระยาดิ่งเหล่งฯ —
ด้อด ดิ่งเหล่ง) ๒๔๔๒ — ๒๔๔๕
๘. พระยาวิสูตรโกษา (พัก ด่านเด็ง) ๒๔๔๕ — ๒๔๔๖
๙. พระยาราชานุประพันธ์ (เปี้ย บุนนาค) ๒๔๔๖ — ๒๔๔๘
๑๐. พระยาวิสูตรโกษา (พัก ด่านเด็ง) ๒๔๔๘ — ๒๔๕๓
๑๑. พระยาอรรคราชวราท (ภักดี บุนนาค) ๒๔๕๓ — ๒๔๕๕
๑๒. พระยาสุธรรมมนตรี (พระยาศิริวิทนฯ — ดงบ
สุจริตกุล) ๒๔๕๕ — ๒๔๖๒
๑๓. พระยาบุรณราชรัฐ (ชวน ดิ่งเหล่ง) ๒๔๖๒ — ๒๔๖๕
๑๔. พระยาประภากรวงศ์ (ว่อง บุนนาค) ๒๔๖๕ — ๒๔๖๘
๑๕. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (พระ-
องค์เจ้าวรรณไวทยากร) ๒๔๖๘ — ๒๔๗๓
๑๖. หม่อมเจ้า คำนวณรังค์ เทวกุล ๒๔๗๓ — ๒๔๗๕
๑๗. พระยาสุพรรณธมมบดี (ดิน บุนนาค) ๒๔๗๕ — ๒๔๗๘
๑๘. พระยาราชวังสัน (ศรี กมธนาภิน) ๒๔๗๘ —
๑๙. พระมุนเฑทยมธนาถ (เบี่ยน สุมาวงศ์) ๒๔๗๓ — ๒๔๗๔

อัครราชทูตประจำสหรัฐอเมริกา

๓. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์-
เชอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ไม่ปรากฏว่า
ได้ไปกรุงวอชิงตัน มีตราตั้งตั้งวันที่ ๒๖
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ให้เจรจาทำหนังสือ
สัญญาเท่านั้น ๒๖ มีค ๒๔๒๔
๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศวรฤทธิ
(พระองค์เจ้ากฤษฎาภินิหาร) เสด็จพระราช
ดำเนินตราตั้งไปขึ้นแก่ประธานาธิบดี แต่ไม่
ได้ประจำอยู่ที่กรุงนั้น ๒๔๒๖—๒๔๓๐
๓. พระยามนตรัตริยวงศ์ (ชิน บุนนาค) ไม่ได้
ประจำที่กรุงนั้น ๕ มิย ๒๔๓๐
๔. พระยามหาโยธา (นกแก้ว กชเสนี) ไม่ได้
อยู่ประจำที่กรุงวอชิงตัน ๓๓ มีค ๒๔๓๖
๕. พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จฯ
ม.ร.ว. เบี้ย มาลากุล) ไม่ได้อยู่ประจำที่
กรุงวอชิงตัน ๓ ตค ๒๔๔๐
๖. พระยาประสิทธิ์ศัถยการ (พระยาสิงหเสนี—
สอาด—สิงหเสนี) ไม่ได้อยู่ประจำที่กรุง
วอชิงตัน ๒๓ ตค ๒๔๔๒
๗. พระยาอรรคราชวราท (ภักดา บุรณศิริ)
๓๘ กย ๒๔๔๔—๒๔๕๔

๘. หม่อมเจ้าไทรทศประพันธ์ เทวกุล (กรมหมื่น
เทววงศ์วโรปการ) ๖ กพ ๒๔๕๕-๒๔๕๖
๙. พระยาประภากรวงศ์ (ว่อง บุนนาค) ๕ กย ๒๔๕๖
๓๐. พระยาบุรณราชบุรี (ชวน สิงหเสนี) ๒๔ มค ๒๔๖๖
๓๑. พระยาวิเศษวงศ์วิไล (หม่อมราชวงศ์
ดิทธิ ตฤทัศน์) ๓๗ พย ๒๔๖๘
๓๒. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร ๒๘ กพ ๒๔๗๒
๓๓. พระยารัษฎนครบดี (ทิน บุนนาค) ๓๘ พย ๒๔๗๔
๓๔. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ๕ มิถุนายน ๒๔๗๖
๓๕. พระยาภิบาลราชไมตรี (ค่อม บุนนาค) ๒๔๗๘
๓๖. หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ๒๔๘๓-๒๔๘๔

อัครราชทูตประจำประเทศฝรั่งเศส

๑. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์)	๒๔๒๔
๒. พระยาไกรโกษา (ทัด หึงเหิน)	๒๔๓๐
๓. พระองค์เจ้าวัฒนวงค์ (พระเจ้าบรมวงศ์- เชอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ต้นตูล วัฒน- วงค์)	๒๔๓๔
๔. พระยาศรียานุวัตร (เกิด บุญนาค)	๒๔๓๕
๕. หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร กฤดากร (พระ- วรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร)	๒๔๔๑
๖. หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร (พระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าบวรเดช)	๒๔๔๕
๗. หม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร กฤดากร (พระ- วรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร)	๒๔๕๕
๘. พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร (ม.ร.ว. สัทธา สัทคั่น)	๒๔๗๓
๙. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร	๒๔๗๔
๑๐. พระยาราชวังสัน (ศรี กมนาวิน)	๒๔๗๗
๑๑. พระวิมลวิรัชชพากย์ (เรียบ ทรรทรานนท์)	๒๔๗๘
๑๒. พระพิทักษานุกร (ถ้วน เนาวรัฐ)	๒๔๘๐

อัครราชทูตประจำประเทศอิตาลี

๓. หม่อมเจ้า ปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์-
เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ๒๔๒๔
๒. พระยาไกรโกษา (ทัด สิงห์เสนี) ๒๔๓๐
๓. พระองค์เจ้าวัฒนาวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์-
เธอ กรมขุน มรุ พงศ์ ศิริพัฒน์ คั่นตัก
วัฒนวงศ์) ๒๔๓๔
๔. พระยาศุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค) ๒๔๓๘
๕. หม่อมเจ้าจุรญ์ศักดิ์กฤดากร กฤดากร (พระ-
วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุรญ์ศักดิ์กฤดากร) ๒๔๔๘
๖. หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร (พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าบวรเดช) ๒๔๕๒
๗. หม่อมเจ้าจุรญ์ศักดิ์กฤดากร กฤดากร (พระ-
วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุรญ์ศักดิ์กฤดากร) ๒๔๕๕
๘. พระยาพิพัฒน์โกษา (เศ่งเต๋ตโน ซาเวียร์)
คนแรกที่ไปตั้งสถานทูตและประจำอยู่ที่กรุง
โรม ๒๔๕๗
๙. พระยาดรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร) ๒๔๖๕
๑๐. พระยาจำนงดิฐการ (เทพ บุญนาค) ๒๔๗๓
๑๑. พระยาภิบาลราชไมตรี (ต่อม บุญนาค) ๒๔๗๒

๓๒. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร (ไปถวายพระ-
ราชดำเนินตราตั้ง แต่อยู่ที่กรุงปารีส) ๒๔๗๔
๓๓. พระยาราชวังสัน (ศรี กมดนาจิน) ไม่ได้ไป
ถวายพระราชดำเนินตราตั้ง เพราะว่าเปลี่ยน
รัชกาลใหม่ ๒๔๗๗
๓๔. พระเรียนวิรัชพากย์ (เรียน ทรรทรานนท์)
ไปถวายพระราชดำเนินตราตั้ง แต่อยู่ที่กรุง
ปารีส ๒๔๗๘
๓๕. หลวงศิริราชไมตรี (จรรยา ดึงห์) ไปอยู่
ประจำที่สถานทูตกรุงโรม ๒๔๘๓
๓๖. พระพิทักษานุกร (สวน เนาวรัฐ) ๒๔๘๕

อัครราชทูตประจำประเทศเยอรมนี

๓. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ฐมธาย (พระวรวงศ์เชอ
พระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ๒๔๒๔
๒. พระยาดำรงราชพลขันธ์ ๒๔๓๐
๓. พระยานนทบุรี (พระยาไกรโกษา-ทัต สิงห์เสน่) ๒๔๓๔
๔. พระยาศุภครโกษา (พัก ลำณเด่น) ๒๔๔๔
๕. พระยาศรีธรรมดาสัน (พระยาศุภวรรณศิริ-
ทองดี สุภวรรณศิริ-) ๒๔๔๘
๖. หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ เทวกุล (พระวร-
วงศ์เชอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย) ๒๔๕๖
๗. หม่อมเจ้านันทะดำรง เทวกุล ๒๔๖๘
๘. หม่อมเจ้าวิบุตยสวัสดิวงศ์ สวัสดิวงศ์ ๒๔๗๓
๙. หม่อมเจ้านันทะดำรง เทวกุล ๒๔๗๒
๓๐. หม่อมเจ้าปรีดิเทพพงษ์ เทวกุล ๒๔๗๓
๓๑. หม่อมเจ้านันทะดำรง เทวกุล (ไปยื่นพระราช
ดำณัฏราชตงแก่ประธานาธิบดี ฟอน ฮินเดน-
บวร์ค แต่ประจำอยู่ที่สถานทูตกรุงบอนดอน) ๒๔๗๔
๓๒. พระยาศุภวรรณดัมบดี (ดิน บุนนาค) ไป
ยื่นพระราชดำณัฏราชตง แต่ประจำอยู่ที่สถาน
ทูตกรุงบอนดอน ๒๔๗๕

๓๓. พระยาราชวังสัน (ศรี กมตนาจิน) เสด็จ
พระราชดำเนินตราตั้งไป แต่ประจำอยู่ที่
สถานทูตกรุงลอนดอน

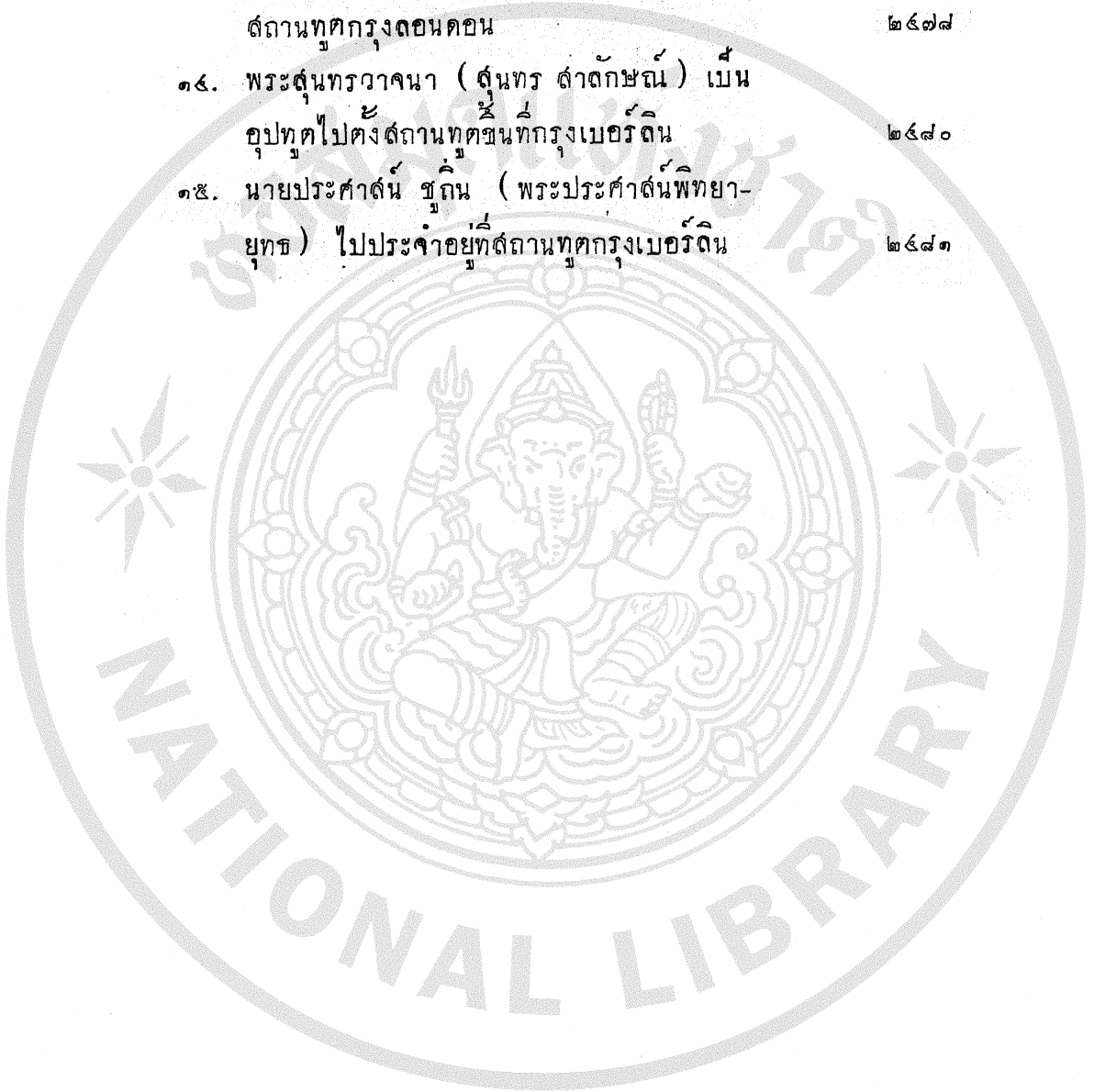
๒๔๗๘

๓๔. พระสุนทรภานุ (สุนทร ตัดกษณ) เป็น
อุปทูตไปตั้งสถานทูตขึ้นที่กรุงเบอร์ลิน

๒๔๘๐

๓๕. นายประศาสน์ ชูถิ่น (พระประศาสน์พิทย-
ยุทธ) ไปประจำอยู่ที่สถานทูตกรุงเบอร์ลิน

๒๔๘๓

อัครราชทูตประจำประเทศสเปน

๓. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ปฤษฎางค์) ๒๔๒๔
๒. พระยาไกรโกษา (ทัด ถึงเห็น) ๒๔๓๐
๓. พระองค์เจ้าวัฒนวงษ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ต้นสกุล วัฒนวงษ์) ๒๔๓๔
๔. พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค) ๒๔๓๕
๕. หม่อมเจ้าจรรยาฤกษ์กติกฤดากร กฤดากร (พระ-
วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาฤกษ์กติกฤดากร) ๒๔๔๕
๖. หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร (พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าบวรเดช) ๒๔๕๒
๗. หม่อมเจ้าจรรยาฤกษ์กติกฤดากร กฤดากร (พระ-
วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรรยาฤกษ์กติกฤดากร) ๒๔๕๕
๘. พระยาพิพัฒน์โกษา (เศเดตีโน ซาเวียร์) ๒๔๖๓
๙. พระยาธรรมพิกิจปรีชา (ชิน โชติกเสถียร) ๒๔๖๕
๓๐. พระยาจำนงดิฐกร (เทพ บุญนาค) ๒๔๗๓
๓๑. พระยาอภิบาลราชไมตรี (ค่อม บุญนาค) ๒๔๗๒
๓๒. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร ๒๔๗๔
๓๓. พระยาราชวงศ์ (ศรี กมดนาถิน) ไม่ได้เชิญ
พระราชสาส์นตราตั้งไปกรุงเม็กซิโก เพราะ
เหตุว่าเปลี่ยนรัชกาลใหม่ ๒๔๗๗
๓๔. พระเวรมวิรัชพากย์ (เวรม ทรรทรานนท์) ๒๔๗๘

อัครราชทูตประจำประเทศโปรตุเกส

๓. ถึง ๗. อัครราชทูตที่กล่าวนามมาในรายนาม
อัครราชทูตประจำประเทศสเปน ได้เชิญ
พระราชดำล้นตราตั้งไปกรุงลิสบอน แต่อยู่
ประจำที่กรุงปารีส ๒๔๒๔ — ๒๔๕๕
๘. ถึง ๑๑. อัครราชทูตที่กล่าวนามมาใน
รายนามอัครราชทูตประจำประเทศสเปน
ได้เชิญ พระราชดำล้นตราตั้งไปกรุงลิสบอน
แต่อยู่ประจำที่กรุงโรม ๒๔๖๓ — ๒๔๗๒
๑๒. ถึง ๑๔. อัครราชทูตที่กล่าวนามมาในรายนาม
อัครราชทูตประจำประเทศสเปน ได้เชิญ
พระราชดำล้นตราตั้งไปกรุงลิสบอน แต่อยู่
ประจำที่กรุงปารีส ๒๔๗๔ — ๒๔๗๗
๑๕. พระพิทักษ์นุกร (ส่วน เนาวรัฐ) เนื่องจาก
สงครามต้องย้ายออกจากกรุงปารีส ไปประจำ
อยู่ที่กรุงลิสบอน ๒๔๗๐
๑๖. หม่อมสนธิวงศ์เด่น (หม่อมราชวงศ์ ดัน
สนธิวงศ์) ๒๔๗๕

อัครราชทูตประจำประเทศเบลเยียม

๓. พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชั้น บุนนาค) ไปถวาย
พระราชดำذنที่กรุงบรัสเซลส์ แต่อยู่ประจำ
ที่สถานทูตกรุงลอนดอน ๒๔๓๐
๔. พระยามหาโยธา (นอกแก้ว คชเสนี) อยู่
ประจำที่กรุงลอนดอน ๒๔๓๔
๕. พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จฯ
—หม่อมราชวงศ์เปี้ย มาลากุล—) ไปถวาย
พระราชดำذن แต่อยู่ประจำที่กรุงลอนดอน ๒๔๔๐
๖. พระยาประสิทธิ์ศัศยการ (พระยาสังหเสนีฯ
—สอาด สังหเสนี—) ไปถวายพระราชดำذن
แต่อยู่ประจำที่กรุงลอนดอน ๒๔๔๒
๗. พระยาราชานุประพันธุ์ (เปี้ย บุนนาค) ไป
ถวายพระราชดำذن แต่อยู่ประจำที่กรุงลอน-
ดอน ๒๔๔๖
๘. พระยาวิสูตรโกษา (พัก สำนเณ) ไปถวาย
พระราชดำذن แต่อยู่ประจำที่กรุงลอนดอน
๙. พระยาอรรคราชวราท (ภักดี บุนนาค) ไปถวาย
พระราชดำذن แต่อยู่ประจำที่กรุง
ลอนดอน ๒๔๕๓
๑๐. พระยาสุธรรมมนตรี (พระยาศิริวิวัฒน์—ดังบ
สุจริตกุล—) ไปถวายพระราชดำذن แต่อยู่
ประจำที่กรุงลอนดอน ๒๔๕๕

๙. พระยาบุรุษรัษฎ์ (ชวน สิงห์เสน่) ไปถวายพระราชดำรัส แต่อยู่ประจำที่กรุงธน-
คอน ๒๔๖๒
๓๐. พระยาประภากรวงศ์ (ว่อง บุนนาค) ไปถวายพระราชดำรัส แต่อยู่ประจำที่กรุงธน-
คอน ๒๔๖๕
๓๑. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (พระ-
องค์เจ้าวรรณไวทยากร) ไปถวายพระราช-
ดำรัส แต่อยู่ประจำที่กรุงธนคอน ๒๔๖๙
๓๒. พระยาวิจิตรวงศ์วุฒิไกร (หม่อมราชวงศ์ดิศ-
ตุทัศน์) ไปถวายพระราชดำรัส แต่อยู่
ประจำที่กรุงปารีส ๒๔๗๓
๓๓. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร อยู่ประจำที่กรุง
ปารีส ๒๔๗๔
๓๔. พระยาราชวงษ์ (ศรี กมตนาวัน) ไม่ได้
ไปถวายพระราชดำรัส เพราะว่าเปลี่ยนรัช-
กาลใหม่ ประจำอยู่ที่กรุงปารีส ๒๔๗๗
๓๕. พระเรียนวิรัชพากย์ (เรียน ทรรทรานนท์)
ไปถวายพระราชดำรัส แต่อยู่ประจำที่กรุง
ปารีส ๒๔๗๘
๓๖. พระพิทักษานุกร (ถ้วน เนาวรัฐ) ไปถวาย
พระราชดำรัส แต่อยู่ประจำที่กรุงปารีส ๒๔๘๐

อัครราชทูตและอุปทูตประจำประเทศเนเธอร์แลนด์

๑. ถึง ๓๐. อัครราชทูตที่มนามอยู่ในรายนามอัครราชทูตประจำประเทศเบดเยม ๒๔๓๐-๒๔๖๕
๓๑. หม่อมเจาดำรงศักดิ์มงคล เทวกุล อุปทูต แอตช็อก ไปชอทดงเบงัดถานทูตทกกรงเฮก และประจำอยทนนเบคนแรก ๒๔๖๕-๒๔๖๗
๓๒. พระศรีวิบูลชา (พระยาศรีวิบูลชา - ทนชรรมาชวระ-) อุปทูต แอตชอก ประจำอยทกรงเฮก จนเด็กัดถานทูตนน ยกให้ไปชนกับอัครราชทูตอก ๒๔๖๗
๓๓. ถึง ๓๗. อัครราชทูตที่มนามอยู่ในรายนามอัครราชทูตประจำประเทศเบดเยม หมายเลข ๓๑ ถึง ๓๖.

อัครราชทูตประจำประเทศสวีเดน

๑. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์-
เชอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ไปถวายพระราช
ดำรัสที่กรุงสต็อกโฮล์ม แต่ประจำอยู่ที่กรุง
ปารีส ๒๔๒๔
๒. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (พระยามหาโยธา-
นกแก้ว กษัตริย์ —) ไปถวายพระราชดำรัส
แต่อยู่ที่ประจำที่กรุงลอนดอน ๒๔๓๐
๓. พระยานนทบุรี (พระยา ไกรโกษา — ทัด
สิงห์ —) ไปถวายพระราชดำรัส แต่
อยู่ที่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๓๕
๔. พระยาวิสูตรโกษา (พัก ดำรง —) ไปถวาย
พระราชดำรัส แต่อยู่ที่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๔๔
๕. พระยาศุขรรมไมตรี (พระยา ศิริวิทัน — ตั้ง
สุจริตกุล —) ไปถวายพระราชดำรัส แต่
อยู่ที่ประจำที่กรุงเปโตรกราด, ประเทศรัสเซีย ๒๔๕๓
๖. พระวิศาลพจนกิจ (สุจิต เดชะ เจษฎ์ —
พระยาวิศาลพจนกิจ) ไปถวายพระราชดำรัส
แต่อยู่ที่ประจำที่กรุงเปโตรกราด ๒๔๕๖
๗. หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิวงศ์ ไป
ถวายพระราชดำรัส แต่อยู่ที่ประจำที่กรุง

โคเปนเฮเกน แล้วย้ายไปประจำอยู่ที่กรุง
เบอร์ลิน

๒๔๖๗

๘. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวายพระ
ราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน

๒๔๗๒

๙. หม่อมเจ้าปรีดิเทพวงศ์ เทวกุล ไปถวายพระ
ราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน

๒๔๗๓

๑๐. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวายพระ
ราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุงลอนดอน

๒๔๗๔

๑๑. พระยาสุพรรณธัมมิก (ทิน บุนนาค) ไป
ถวายพระราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุง
ลอนดอน

๒๔๗๕

๑๒. พระยาราชวังสัน (ศรี กมดนาวัน) ไปถวาย
พระราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุงลอนดอน

๒๔๗๘

๑๓. พระมุนเฑียรวิมลนาถ (เบี่ยน สุมารังค์) ไป
ถวายพระราชดำเนิน แล้วยู่ประจำที่กรุง
ลอนดอน

๒๔๘๓

๑๔. นายประศาสน์ ชูถิ่น (พระประศาสน์พิทย
ายุทธ) ไปถวายพระราชดำเนิน แล้วยู่ประจำ
ที่กรุงเบอร์ลิน

๒๔๘๕

อัครราชทูตประจำประเทศเดนมาร์ก

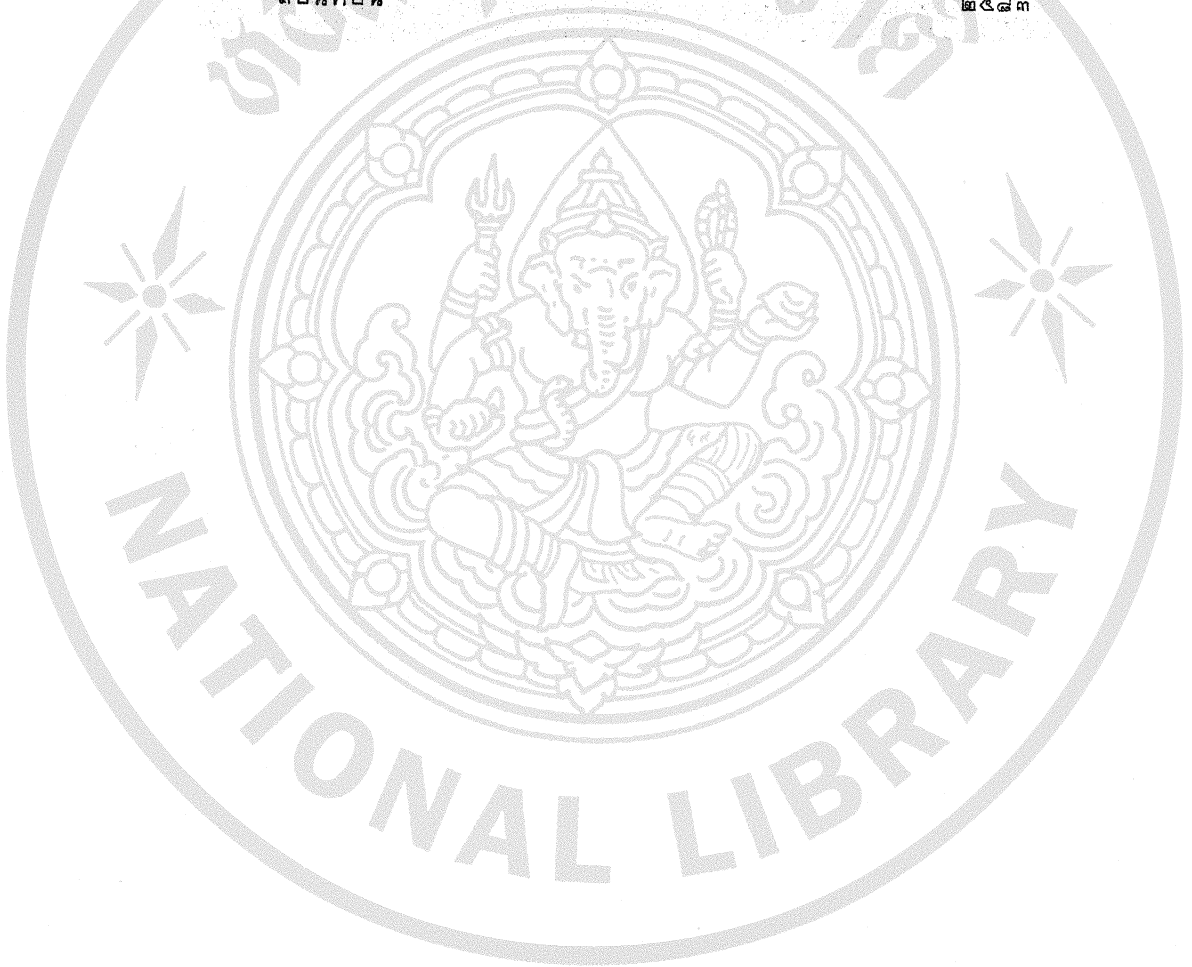
๑. หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ชุมสาย (พระวรวงศ์-
เชอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์) ไปถวายพระ
ราชดำเนินที่กรุงโคเปนเฮเกน แต่ประจำอยู่
ที่กรุงปารีส ๒๔๒๔
๒. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (พระยามหาโยธา-
นุกแก้ว คชเสนี —) ไปถวายพระราชดำเนิน
ที่กรุงโคเปนเฮเกน แต่อยู่ประจำที่กรุง
สตอกโฮล์ม ๒๔๓๐
๓. พระยานนทบุรี (พระยาไกรโกษา—ทศ ดิ่งห
เสนี —) ไปถวายพระราชดำเนิน แต่อยู่
ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๓๔
๔. พระยาศรีสุทนต์โกษา (พัก ลำณเสนี) ไป
ถวายพระราชดำเนิน แต่อยู่ประจำที่กรุง
เบอร์ลิน ๒๔๔๔
๕. พระยาศรีธรรมดาดำรง (พระยา สุธรรมศิริ
— ทองดี สุธรรมศิริ —) ไปถวายพระราช
ดำเนิน แต่อยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๕๓
๖. หม่อมเจ้าไตรภพประพันธ์ เทวกุล (พระวร-
วงศ์เชอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรทัย) ๒๔๕๖

๗. พระยาวิศาลพจนกิจ (ตุตใจ เตชะ เจษฎ์)
ย้ายมาจากประเทศรัสเซีย ไปประจำอยู่ที่
สถานทูตกรุงโคเปนเฮเกน รับต่อพระบรมราช
โอรสกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ที่ทรงตั้งสถาน
ทูตขึ้นที่กรุงนอร์เวย์เป็นครั้งแรก ๒๔๖๓
๘. หม่อมเจ้าอุบลยโสธรดิวงศ์ ดิวงศ์ ประ
จำอยู่ที่กรุงโคเปนเฮเกน ๒๔๖๗
๙. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวายพระ
ราชดำเนิน แต่ประจำอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๗๒
๑๐. หม่อมเจ้าปรีดิเทพยพงษ์ เทวกุล ไปถวาย
พระราชดำเนิน แต่ประจำอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๗๓
๑๑. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวายพระ
ราชดำเนิน แต่ประจำอยู่ที่กรุงลอนดอน ๒๔๗๔
๑๒. พระยาสุพรรณดิพนธ์ (ดิณ บุนนาค) ไป
ถวายพระราชดำเนิน แต่ประจำอยู่ที่กรุง
ลอนดอน ๒๔๗๕
๑๓. พระยาราชวังสัน (ศรี กมตนาวัน) ไป
ถวายพระราชดำเนิน แต่ประจำอยู่ที่กรุง
ลอนดอน ๒๔๗๗
๑๔. พระมนูญเทษวิมลนาถ (เบี่ยน สุนทวงศ์)
แต่ไปถวายพระราชดำเนินคราวังไม่ได้ เนื่องจาก
ด้วยสงคราม ๒๔๗๓

อัครราชทูตประจำประเทศนอร์เวย์

๑. พระยาวิสูตรโกษา (พัก ด่านเด่น) ไปถวาย
พระราชสาส์นที่กรุงฮัลโบเป็นครั้งแรก แต่
อยู่ประจำที่กรุงดอนดอน ๒๔๔๘
๒. พระยาศุขรรมไมตรี (พระยา ศิริรัตน — ตั้งบ
ตุจวิศกุล —) ไปถวายพระราชสาส์น แต่อยู่
ประจำที่กรุงเปโตรกราด ๒๔๕๓
๓. พระวิศาลพจนกิจ (พระยาวิศาลพจนกิจ —
ตุจใจ เดชะ เจษุต์ —) ไปถวายพระราชสาส์น
แต่อยู่ประจำที่กรุงเปโตรกราด ๒๔๕๖
๔. หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิวงศ์ ไป
ถวายพระราชสาส์น แต่อยู่ประจำที่กรุง
โคเปนเฮเกน แล้วย้ายไปประจำอยู่ที่กรุง
เบอร์ลิน ๒๔๖๗
๕. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวาย
พระราชสาส์น แต่อยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๗๒
๖. หม่อมเจ้าปรีดิเทพพงษ์ เทวกุล ไปถวาย
พระราชสาส์น แต่อยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๗๓
๗. หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล ไปถวาย
พระราชสาส์น แต่อยู่ประจำที่กรุงดอนดอน ๒๔๗๔

๘. พระยาสุพรรณธมมบัณฑิต (คิน บุนนาค) ไปถวาย
พระราชดำล้น แต่อยู่ประจำที่กรุงดอนดอน ๒๔๗๕
๙. พระยาราชวังสัน (ศรี กมดนาอิน) ไปถวาย
พระราชดำล้น แต่อยู่ประจำที่กรุงดอนดอน ๒๔๗๘
๑๐. พระมนูเวทย์วิมตนาถ (เปียน สุ่มวงศ์)
ไปถวายพระราชดำล้น แต่อยู่ประจำที่กรุง-
ดอนดอน ๒๔๘๓

อัครราชทูตประจำประเทศรัสเซีย

๓. พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) ประจำ
อยู่ที่กรุงปารีส ๒๔๓๘
๔. พระยามหิบาลบริรักษ์ (ด้วงดี ภูมิรัตน) ไป
ตั้งสถานทูต ประจำอยู่ที่กรุงเปโตรกราด ๒๔๔๒
๕. พระยาศุขรรมดาดิน (พระยาศุขรรมศิริ-
ทองดี สุขรรมศิริ-) อยู่ประจำที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๔๔
๖. พระยาศุขรรมไมตรี (พระยาศิริรัตน — ดงบ
สุจริตกุล-) ประจำอยู่ที่กรุงเปโตรกราด ๒๔๕๒
๗. พระวิศาลพจนกิจ (พระยาวิศาลพจนกิจ —
สุตใจ เดชะ เจษฎ์ —) ประจำอยู่ที่กรุง
เปโตรกราด ๒๔๕๖

อัครราชทูตประจำประเทศออสเตรีย

๑. หม่อมเจ้า ปฤษฏางค์ ชุมด้าย (พระวรวงศ์
เชอ พระองค์เจ้า ปฤษฏางค์) ๒๔๒๔
๒. พระยาดำรงราชพลขันธ์ (พระยามหาโยธา-
นุกแก้ว คชเสนี—) ๒๔๓๐
๓. พระยานนทบุรี (พระยาไกรโกษา— ทัด
สิงห์เสนี—) ประจำอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๓๔
๔. พระยาวิสูตรโกษา (พัก ดำรงเสนี) ประจำ
อยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๔๔
๕. พระยาศรีธรรมดาสัน (พระยาสุพรรณศิริ-
ทองคำ สุพรรณศิริ—) ประจำอยู่ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๔๘
๖. หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ เทวกุล (พระวร-
วงศ์เชอ กรมหมื่นเทววงศ์วิโรทัย) ประจำอยู่
ที่กรุงเบอร์ลิน ๒๔๕๐
๗. พระยาพิพัฒน์โกษา (เค็ดเตติโน ซาเวียร์)
อยู่ที่กรุงโรม ๒๔๕๗

อัครราชทูตและอุปทูตประจำประเทศสวิสส์

๓. หม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร อยู่กรุงปารีส ๒๔๗๔
๒. พระยาราชวังสัน (ศรี กมดนาจิน) อยู่กรุงปารีส ๒๔๗๗
๓. พระวิเศษวิมล (วิเศษ วรรณนันท) อยู่กรุงปารีส ๒๔๗๘
๔. พระพิทักษนกร (ถ้วน เนาวรัฐ) อยู่กรุงปารีส ๒๔๘๐
๕. หลวงอรรถกิตติกิจ (ถนัด พนมยงค์) อุปทูตผู้รักษาการสถานทูต ๒๔๘๓

อัครราชทูตและเอกอัครราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่น

๓. พระยาฤทธิรงค์ธรรมา (ศุข ชูโต)	๒๔๔๒
๒. พระยาราชานุประพันธ์ (เปี้ย บุนนาค)	๒๔๔๕
๓. พระยานิธรรมาธิกิจ (พระยาวิสูตรธรรมา- คิษฐ์ — โชคิกเสถียร)	๒๔๔๖
๔. พระยามหาเทพไทรภพ (พระยามนตรีสุริย- วงศ์ — เขียว บุนนาค)	๒๔๕๓
๕. พระยาจางคิฐการ (เทพ บุนนาค)	๒๔๕๓
๖. พระยาสุพรรณธมภ์ (ดิน บุนนาค)	๒๔๗๐
๗. พระยาภิบาลราชไมตรี (ค่อม บุนนาค) ไม่ได้ไป รับตำแหน่ง เพราะได้แต่งตั้งเป็นปลัดกระทรวง	๒๔๗๔
๘. พระยาอินทวิจิต	๒๔๗๕
๙. พระมิตถรรณรักษา (นิตดา บุรณศิริ)	๒๔๗๗
๑๐. พระยาศรีเสนา (ประ สัมปตศิริ)	๒๔๘๐
๑๑. พระยาศรีเสนา (ประ สัมปตศิริ) เดือนแปด เอกอัครราชทูต	๒๔๘๔
๑๒. นายดิเรก ชัยนาม, เอกอัครราชทูต	๒๔๘๕ — ๒๔๘๖
๑๓. นายวิจิตร วิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒน- ปฤดา) เอกอัครราชทูต	๒๔๘๖

อัครราชทูตประจำประเทศแมนจู

๓. พดตรี หดวงวี่รโยชา (วี่ระ วี่รโยชา)

๒๔๘๕

บัญชีหนังสือสัญญา

AUSTRIA - HUNGARY:

1. Treaty of Commerce signed at Bangkok by Krom Hluang Wongsadhiraj Snid, Chow Phya Bhudharabhay, Chow Phya Surawongse Way Waddhne, Chow Phya Bhanuwongse Maha Kosa Tibodi, Phya Charun Rajamitri on the one part and Rear Admiral Baron Anthony Petz on the other part in the German, Siamese and English languages on May 17, 1869. (Ratifications exchanged at Bangkok, April 30, 1872).
2. Agreement for Regulating the Traffic in Spirituous Liquors in Siam signed at Berlin by H.H. Prince Prisdang Jumsai and Széchényi on January 17, 1885 (Ratifications exchanged at Paris, March 19, 1886).

BELGIUM:

1. Treaty of Friendship & Commerce signed in London by Phya Siamanukulkich Siammitre mahayasa (Sir John Bowring) and Aldephongse Alexandre-Felix Baron du Jardin in the French, Siamese, German and English languages on August 29, 1868.
2. Additional Articles to the Treaty of 1868 relative to the importation and sale of spirituous liquors in Siam signed at Prussels by H.H. Prince Prisdang Jumsai and H. Frère-Orban on August 4, 1883.
3. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation with the Belgian-Luxemburg Economic Union signed at Bangkok by Prince Traidos Prabandhu and M. Marcel Polain in the French language on July 13, 1926.
4. Protocol concerning Jurisdiction applicable to Belgian ressortissants in Siam signed at Bangkok on July 13, 1926.

5. Treaty with the Belgian-Luxemburg Economic Union signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm and M. Henri Ségaert in the French language on November 5, 1937.
6. Convention d'Etablissement entre la Thaïlande et la Belgique signé à Bangkok par Luang Pradist Manudharm et M. Henri Ségaert en langue française le 5 Novembre 1937.
7. Protocole Annexe signé à Bangkok le 5 Novembre 1937.

DENMARK:

1. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by John Jarvie and H. R. H. Krom Hluang Wongsadhiraj Snidh, Chau Phaya Sri Suriyongse, Chaw Phaya Rawe Wongs Maha Kosadhiputi, Chau Phaya Yomaraj, Phaya Wora Bongse Bibadhne in English as the language of communication and a translation in Siamese on May 21, 1858. (Ratifications exchanged at Bangkok September 15, 1859).
2. Agreement for regulating the Traffic in Spirituous Liquors signed at Copenhagen by H. H. Prince Prisdang Jumsai and O.D. Rosenorn-Lehn on July 25, 1883.
3. Convention concerning the registration of and jurisdiction over Danish subjects in Siam signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and A.E. Olarovsky in the English language on May 21, 1905.
4. Treaty defining the jurisdiction to be exercised over Danish subjects in Siam signed at Copenhagen by Phya Sridharmasasna and Count Carl William Ahlefeldt Laurvig on March 15, 1913.
5. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Copenhagen by H. S. H. Prince Vipulya Svastivongs and Count Carl Oscar Molke on September 1, 1925.

6. Protocol concerning jurisdiction applicable to Danish subjects signed at Copenhagen on September 1, 1925.
7. Final Protocol providing that Siam shall not be entitled to claim specific benefits which Denmark has granted or may grant to Iceland, signed at Copenhagen on September 1, 1925.
8. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Copenhagen by Phya Rajawangsan and Peter Roehgune Munch on November 5, 1937.

FRANCE:

1. Traité signé à Lavo par le Chevalier de Chaumont et Constance Phaulkon (Chao Phya Vijayendra) relatif à l'Admission des Missionaries, le 10 Décembre 1685.
2. Traité de Commerce et Privilèges Concédés touchant le Commerce des Indes Orientales, signé à Lavo par M. de Laloubère et Céberet et Okya Phra Sadej Surendra dhipati sri suriyabaha et Okya Sribibahdhnaratanarajkosha, le 11 Décembre 1687.
3. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by H.R.H. Kromalouang Vongsathiraxa Sanith, Somdet Chao Phraya Boroma Maha Phixayati, Chao Phraya Sisourivong, Chao Phraya Ravivongsa Mahakosatibodi and Chao Phraya Yomarat on the one part and M. Charles Louis Nicolas Maximilien de Montigny on the other part in French and Siamese, both texts determine the sense on August 15, 1856.
4. Treaty for regulating the position of the Kingdom of Cambodia concluded at Paris by Phya Surawongs Way Wat and Phra Koxa Sena and M. le Marquis Léonel de Moustier on July 15, 1867 (Ratifications exchanged at Bangkok, November 24, 1867).

5. Convention relativement à l'importation des Vins et Spiritueux dans le Royaume de Siam conclue à Paris par Phya Surawongs Way Wat et Phra Kosa Sena et M. le Marquis Léonel de Moustier, le 7 Août 1867.
6. Article Additonnal au Traité d'Amitié et de Commerce du 15 Juillet, 1867, signé à Saigon par Phya Rajavarankul et Phra Raja Sena et M. le Contre-Amiral de Cornulier-Lucinière, le 14 Juillet, 1870 (Ratification Française du 7 Juin, 1872).
7. Arrangement relativement à l'importation et à la Vente des Boissons Spiritueuses en Siam signé à Paris par le Prince Prisdang Jumsai et M. Challemel-Lacour le 23 Mai, 1883. (Ratifications échangées à Paris, le 12 Août, 1885).
8. Treaty of Peace and Convention signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and M. Charles Marie le Myre de Vilers on October 3, 1893.
9. Convention modifying the stipulations of the Treaty of the 3rd October, 1893 regarding territorial boundaries and other arrangements signed at Paris by Phya Suriyanuvatr and M. Théophile Delcassé on 13th February, 1904.
10. Treaty regulating questions connected with the frontiers of Indo-China and Siam, jurisdiction and the position of French Asiatic subjects signed at Bangkok by M.R. Victor-Emile-Marie-Joseph Collin de Plancy and H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar on 23rd March 1907.
11. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Paris by M. Edouard Herriot and H.H. Prince Charoon on 14 February 1925 (Ratifications exchanged on 12 January 1926).
12. Protocol concerning jurisdiction applicable to French ressortissants (citizens, subjects and protégés) annexed

to the Treaty of 1925 signed at Paris on 14th February 1925.

13. Protocol concerning the Special Convention and Complementary arrangements for the regulation between Siam and French Indo-China signed at Paris on 14th February 1925.
14. Convention concerning French Indo-China signed at Bangkok by H. H. Prince Traidos Prabandhu and Monsieur Alexandre Varenne on 25 August 1926.
15. Traité d'Amitié, de Commerce et de Navigation signé à Bangkok par Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) et M. Guillaume Georges-Picot le 7 Décembre 1937.
16. Arrangement Commercial et Douanier signé à Bangkok par Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) et M. Guillaume Georges-Picot le 9 Décembre 1937.
17. Pacte de Non-Agression signé à Bangkok par le Major General Luang Bipulsonggram et M. P. P. Lépissier Ministre de France le 12 Juin 1940 (non suivi de ratification).
18. Convention de Paix Signé à Tokyo par S. A. le Prince Wan Waithayakon, Phya Sri Sena, le Colonel Phra Silpa Sastrakom, Nai Vanich Panananda pour la Thaïlande, M. Charles Arsène Henry et M. René Robin pour la France, le 9 Mai 1941, en Thaïe, Japonaise et Française.

GERMANY :

1. Treaty of Amity, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Kromma Luang Wongsa Teerat Senneet, Chow Phya Suriwongs, Chow Phya Rawiwong Maha Kosatibodee, Chow Phya Yomarat and Phraya Montree on the one part and Frederick Albert Count of

Eulenburg on the other part in Siamese and English, on 7 February 1862.

2. Agreement respecting the Traffic in Spirituous Liquours in Siam signed at Berlin by H.H. Prince Prisdang Jumsai and M. Hatzfeldt on 12 March 1884 (Ratifications exchanged at Berlin, September 11, 1885).
3. Provisional Economic Arrangement signed at Berlin by Baron von Maltzan and H.H. Prince Charoon on 28 February 1924.
4. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by H.H. Prince Traidos Prabandhu and Dr. Rudolf Asmis on 7 April 1928.
5. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) and Dr. William Thomas on 30 December 1937.

GREAT-BRITAIN:

1. Treaty signed at Bangkok by Captain Henry Burney and the Siamese Ministers of high rank in Siamese, English and Malayan. Sealed by the King of Siam, on 20 June 1826.
2. Treaty of Friendship and Commerce signed at Bangkok by H.R.H. Prince Wongsadhirajsnidh and Sir John Bowring on 18 April 1855.
3. Agreement supplementary to the Treaty of 1855 signed at Bangkok by Harry Smith Parkes Esq., and H.R.H. Prince Wongsadhirajsnidh and the 4 Principal Ministers of Siam on 13 May 1856.
4. Agreement for regulating the Traffic in Spirituous Liquours signed at London by Lord Granville and H.H. Prince Prisdang on 6 April 1883.

5. Treaty for the prevention of crime in the territories of Chiangmai, Lakon and Lampoonchi and for the promotion of commerce between British Burmah and the territories aforesaid signed at Bangkok by William Henry Newman and Chao Phya Bhanuwongsmahakosa Thiboti, Phya Charoenrajmaitri, Phya Thep Prachun on 3 September 1883.
6. Notes extending the operation in Siam of the Treaty of 3 September 1883 signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and M. de Bunsen on 29 September 1896.
7. Treaty and Notes regarding the cession and boundaries of the Siamese Malay States, the jurisdiction of the Siamese Courts and the Non-Cession etc., of Siamese territories signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and Ralph Paget, Esq., on 10 March 1909.
8. Treaty signed at London by Phya Prabhakarawongs and the Right Honourable Joseph Austen Chamberlain on 14 July 1925.
9. Protocol concerning jurisdiction applicable to British subjects and others entitled to British protection signed at London on 14 July 1925.
10. Treaty of Commerce and Navigation signed at London by Phya Prabhakarawongs and the Right Honourable Joseph Austen Chamberlain on 14 July 1925.
11. Arbitration Convention signed at London by Phya Prabhakarawongs and the Right Honourable Joseph Chamberlain on 25 November 1925.
12. Treaty signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm and Sir Josiah Crosby on 28 November 1937.
13. Pact of Non-Aggression signed at Bangkok by Luang Bipulsonggram and Sir Josiah Crosby on 12 June 1941.

ITALY:

1. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at London by Phya Siamanukulkichsiammitmahayasa (Sir John Bowring) and Signor Carlo Albert Maffei Count di Boglio on 3 October 1868.
2. Supplementary Convention modifying Articles VIII and IX of the Treaty of Friendship, Commerce and Navigation of October 3, 1868 signed at Paris by Phya Suriyanuvatr and Count Giuseppe Tornielli Brusati di Vergano on April 8, 1905.
3. Treaty signed at Rome by Phya Sanbakichprija and Signor Benito Mussolini on May 9, 1926.
4. Protocol concerning jurisdiction applicable to Italian subjects in Siam signed at Rome by Phya Sanbakichprija and Signor Benito Mussolini on May 9, 1926.
5. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm (Pridi Eanomyong) and Dr. Carlo Umiltà on December 8, 1937.

JAPAN:

1. Declaration of Friendship and Commerce signed at Tokio by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and Viscount Jusammi Sinzo Aoki, September 26, 1887.
2. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by H. R. H. Prince Devawongse Varoprakar and Inagaki Manjiro Shogoi on 25 February 1898.
3. Protocol concerning jurisdiction applicable to Japanese subjects residing in Siam signed at Bangkok by H. R. H. Prince Devawongse Varoprakar and Inagaki Manjiro Shogoi on February 25, 1898.

4. Treaty of Commerce and Navigation signed at Bangkok by H. H. Prince Traidos Prabandhu and Chonosuke Yada Jushii on March 10, 1924.
5. Protocol concerning the application of provisions prescribing Most Favoured Nation Treatment signed at Bangkok by H. H. Prince Thaidos Prabandhu and Chonosuke Yada Jushii on March 10, 1924.
6. Protocol concerning jurisdiction applicable to Japanese subjects and others entitled to the protection of Japan signed at Bangkok by H. H. Prince Thaidos Prabandhu and Chonosuke Yada Jushii on March 10, 1924.
7. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) and Kuramatsu Murai on December 8, 1937.
8. Treaty concerning the continuance of friendly relations and the mutual respect of each other's territorial integrity signed at Tokio by Phya Sri Sena (Ha Sompati siri) and Hachiso Arita on 12 June 1940.
9. Pact of Alliance signed at Bangkok by Field Marshal Plak Bipulsonggram and Teiji Tsubokami, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary on December 21, 1941.
10. ความตกลงทางวัฒนธรรมภาษาไทยและญี่ปุ่นลงชื่อ ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๘๕ ผู้ลงชื่อ นายดิเรก ชัยนาม กับ นายมาซา ยูกิ ตานี.
11. สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือไทยในมาลายี และภูมิภาคฉาน ลงชื่อ ณ กรุงเพอเมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๘๖ ผู้ลงนาม จอมพล แปลก พิบูลสงคราม และ เทอจิ ทสึโบกามิ (ตามร่างภาษาฝรั่งเศส) *Traité entre la Thaïlande et le Japon concernant les territoires dans la Malai et la Région de Chan.*

NETHERLANDS :

1. *Traité avec la Compagnie hollandaise des Indes signé*

à Ayudhia par Chao Phya Praclang et Pieter de Bitter contenant en germe le Principe d'exterritorialité le 22 Août 1664.

2. Traité avec la Compagnie hollandaise des Indes renouvelé par Okya Praclang et Captain Joannes (Luang Abhai Vari), Pieter van den Hoorn (Luang Visés Sagorn) en 1688. Les droits et privilèges émanant de celui-ci passèrent à l'Angleterre, lorsque le traité de 1824 qui cédait à la Grande Bretagne les droits des Pays-Bas sur Malacca reçut son exécution.
3. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by H.R.H. Prince Wongsadhiraj Snidh, Chaophya Srisuriyawongs, Chaophya Wora Wongs, Chaophya Yomaraj and John Henry Donker Curtius in the Siamese and Dutch languages on December 17, 1860.
4. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at The Hague by H.S.H. Prince Damras Damrong and Jonkheer H.A. van Karnebeek, June 8, 1925.
5. Protocol granting Most Favoured Nation Treatment signed at The Hague by H.S.H. Prince Damras Damrong and Jonkheer H.A. van Karnebeek, June 8, 1925.
6. Protocol concerning jurisdiction applicable to Netherlands ressortissants in Siam signed at The Hague by H.S.H. Prince Damras Damrong and Jonkheer H.A. van Karnebeek, June 8, 1925.
7. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) and G.S. Lechner, February 1, 1938.

NORWAY:

1. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at London May 18, 1868.

- ๑๑
2. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Ivar Lykke at Oslo, 16, July 1926.
 3. Protocol concerning jurisdiction applicable to Norwegian subjects in Siam signed at Oslo by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Ivar Lykke, July 16, 1926.
 4. Annex II Providing that Norwegian sardines (Brisling) or (Sild) should not pay a higher tariff rate than sardines (prepared from "Clupea Pilchardum" imported into Siam from any country, signed at Oslo by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Ivar Lykke, July 16, 1926.
 5. Annex III granting of Most Favoured Nation Treatment signed at Oslo by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Ivar Lykke, July 16, 1926.
 6. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Oslo by Phya Rajwangsana and Trygve Halvdan Lie, November 15, 1937.

PORTUGUL :

1. Traité de Commerce signé par Duarte Fernandes en 1511 (B.E. 2054).
2. Traité signé en 1518 par Duarte Coelho mettant en vigueur le Traité de 1511.
3. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Isidoro Francisco Guimaraes and H.R.H. Prince Wongsadhiraj snid, Chaophya Niconbodin, Chaophya Sry Suriwongse, Chaophya Yomaraj, and Phya Varapong, February 10, 1859.
4. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Lisbon by Phya Sanbakichprijia and Dr. Vasco Borges, August 14, 1925.

5. Protocol concerning jurisdiction applicable to Portuguese subjects and others entitled to Portuguese protection in Siam signed at Lisbon by Phya Sanbakichprijā and Dr. Vasco Borges, August 14, 1925.
6. Traité d'Amitié, de Commerce et de Navigation signé à Lisbonne par Phra Bahiddhanukara et Dr. Antonio de Oliveira Salazar, le 2 Juillet 1938.

RUSSIA :

1. Declaration signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and A. E. Olarovsky, in French language on June 23, R.S. 118, corresponding to June 11, 1899 of the Russian calendar.

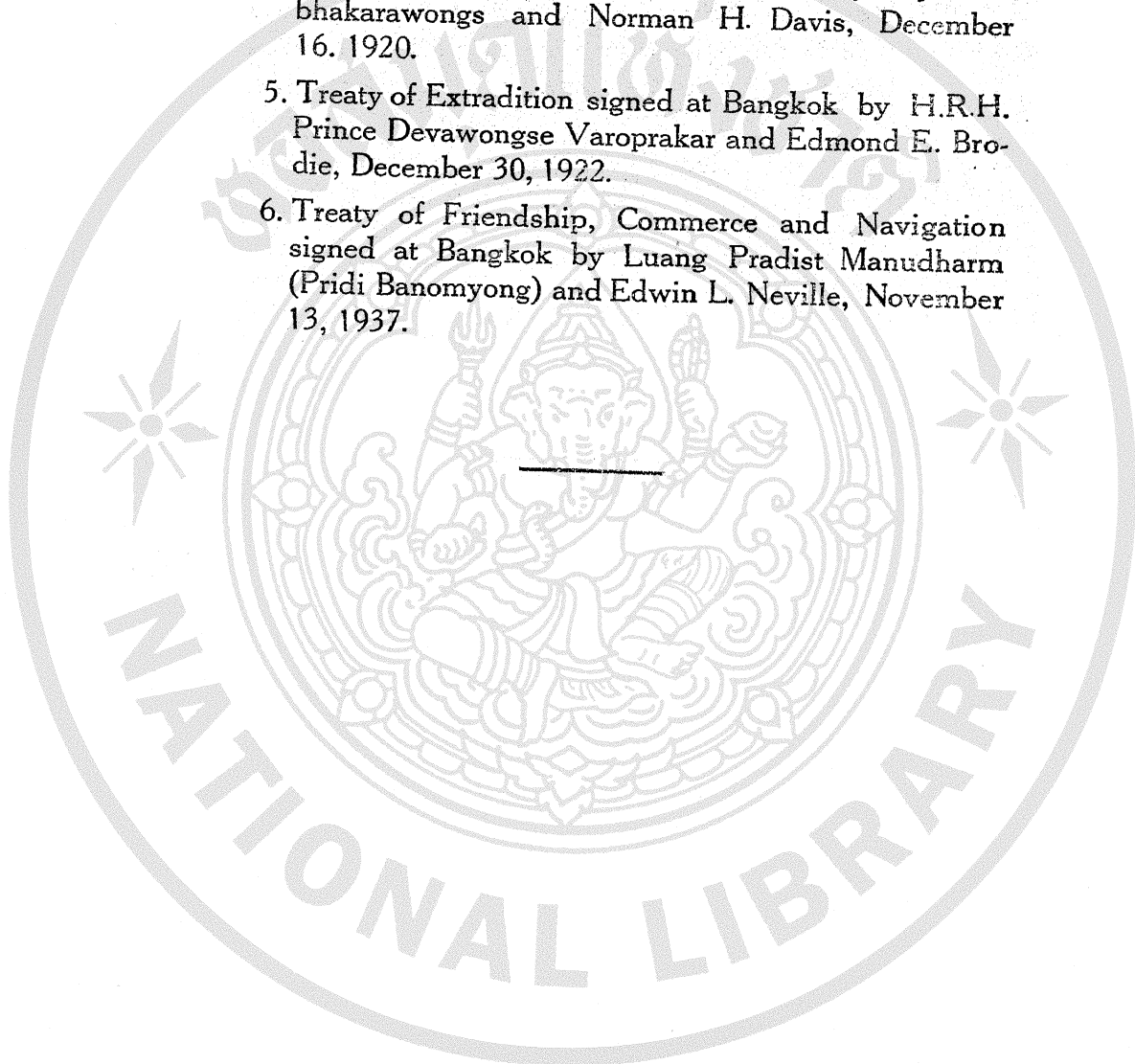
SPAIN :

1. Treaty of Friendship, Commerce, and Navigation signed at Bangkok by H. R. H. Prince Vongsadhiraj-snid, Chaophya Bhudarabai, Chaophya Surawongse Way Waddhne, Chaophya Bhanuwongss, Phya Chaeonrajmaitri and Sr. D. Adolfo Patxot y Achával February 23, 1870.
2. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Madrid by Phya Sanbakichprijā and Senor Don Fernando Espinosa de los Monteros y Bermejillo, August 3, 1925.
3. Protocol concerning jurisdiction applicable to Spanish subjects and others entitled to Spanish protection signed at Madrid by Phya Sanbakichprijā and Senor Don Fernando Espinosa de los Monteros y Bermejillo August 3, 1925.

SWEDEN :

1. Treaty of Friendship, Commerce, and Navigation

3. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Washington by Phya Prabhakarawongs and Norman H. Davis, December 16, 1920.
4. Protocol concerning jurisdiction applicable to American citizens and others entitled to the protection of the United States signed at Washington by Phya Prabhakarawongs and Norman H. Davis, December 16, 1920.
5. Treaty of Extradition signed at Bangkok by H.R.H. Prince Devawongse Varoprakar and Edmond E. Brodie, December 30, 1922.
6. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by Luang Pradist Manudharm (Pridi Banomyong) and Edwin L. Neville, November 13, 1937.

signed at London by Phya Siamma Nukulkich Siammit Maha Yesa (Sir John Bowring) and Charles Frederick Lothar, Baron Hochschild May 18, 1868.

2. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Stockholm by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Bo Osten Unden, December 19, 1925.
3. Protocol concerning jurisdiction applicable to Swedish subjects in Siam signed at Stockholm by H.S.H. Prince Vipulyasvastivongs and Bo Osten Unden, December, 19, 1925.
4. Treaty of Friendship, Commerce and Navigation signed at Stockholm by Phya Rajwangsang and Rickard Sandler, November 5, 1937.

SWITZERLAND :

1. Treaty of Friendship and Commerce signed at Tokio by Phya Subansompati and M. Emile Traversini on 28 May 1931.
2. Traité d'Amitié et de Commerce signé à Berne par Phra Bahiddhanukara et M. Giuseppe Motta, le 4 Novembre 1937.

UNITED STATES OF AMERICA :

1. Treaty of Amity and Commerce signed at Bangkok by Chau Phya Phraklang and Edmund Roberts in the Siamese, English, Portuguese and Chinese languages on March 20, 1833.
2. Treaty of Peace, Friendship, Commerce and Navigation signed at Bangkok by H.R.H. Prince Wongsadhirajsnid, Somdech Chaophya Paramahabijainati, Chaophya Sri Suriwongs, Chaophya Rawiwongs, Chaophya Yomaraj and Townsend Harris, Esq., on May 29, 1856.

